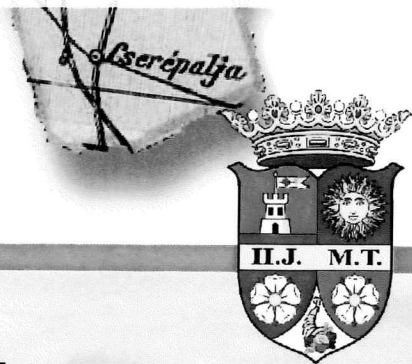

Gyémánt Richárd

Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásában (második kiadás)

Gyémánt Richárd:
Etnikai és felekezeti viszonyok
a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásában

Második, átdolgozott kiadás

lektor:
Dr. Antal Tamás PhD, habil., egyetemi docens,
SZTE ÁJK, Európai Jegtörténeti Tanszék.

Históriaantik Könyvkiadó, 2019

A kiadvány egyedi példányszámban készült!

szerkesztő: Duma Attila
Kiadó: Pamabo Kft.

ISBN 978-615-6045-00-3

Torontál vármegye a történelmi Magyarország 63 vármegyéje¹ közül 1910-ben a negyedik legnagyobb kiterjedésű vármegyének számított.² Területe 9 903 km² volt. Ugyanakkor a vármegyéhez „kötődött”, a tőle független – azzal közjogi értelemben, azonos jogállással rendelkezett – Pancsova (Панчево/Pančevo) törvényhatósági jogú város, amelynek területe 113 km² tett ki. A dualizmus korában (1867-1918) a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal is elkülönítette a vármegyék és a törvényhatósági jogú városok értékeit. Amíg Pancsova törvényhatósági jogú város statisztikai adatait – Torontál vármegye mellett – külön közzélték, addig Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) és Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) rendezett tanácsú városok értékeit végül a tizen négy járás adataival összesítették.

A történelmi Torontál vármegye az 1910. évi magyar népszámlálás idején két rendezett tanácsú városra (Nagybecskerek, illetve Nagyikinda) és tizen négy járásra – ezeken belül 210 településre – tagolódott. A járasok közül az egyik volt a tizenhárom településnek otthont adó Antalfalvai járás, amely jobbára szerbek, szlovákok, illetve kisebb részben pedig magyarok és románok által lakott térség volt.

Torontál vármegye határai Szegedtől, a mai szerb fővárosig, Belgrádig (Београд/Beograd), hosszasan elnyúló, lapályos, síkvidéken húzódtak, ahol csak a Deliblát homokbuckái képeztek jelentősebb „magaslatot”. A táj egyhangúsága ellenére, a térség az ország egyik „éléstára” volt. Gabonanövények (búza, zab, árpa), de különösen kukorica („tengeri”) termesztésére kiválóan alkalmas vidék.

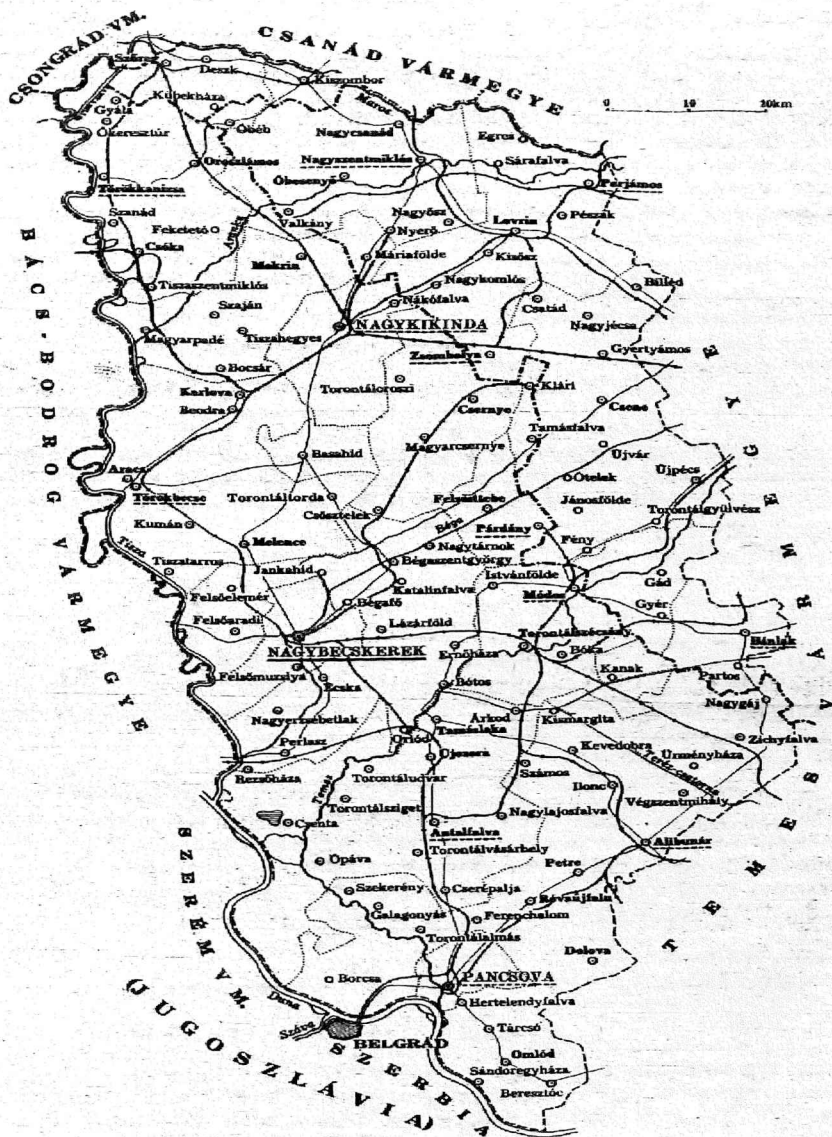
Jelen tanulmány szerzője arra tesz kísérletet, hogy – egyedülálló módon a magyar, illetve szerb (jugoszláv) népszámlálások településsoros adatai segítségével – bemutassa a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának etnikai (anyanyelvi-nemzetiségi), illetve vallási statisztikai adatait. Továbbá feladatául tűzte ki, hogy vázlatos áttekintést adjon az egyes „történelmi” települések népesedéstörténetéről is. A járás mivel túlnyomórészt szerbek és szlovákok, kisebb részben pedig magyarok és románok által lakott területnek számít, ezért a tanulmány inkább az előbbieken említett népcsoportok népesedéstörténetét, illetve statisztikai adatait közli.

A hiánypótló mű megírását hosszú, többéves kutatómunka előzte meg, amely által ma már ritkán fellelhető 18., illetve 19. századi könyvritkaságokat sikerült beszerezni. A tanulmány megírását többszöri helyszíni kutatómunka is megelőzte. A munkában számos népszámlálási, illetve egyéb statisztikai adat található. A szerző nem titkolt célja volt, hogy ezeket a számszaki adatokat – feldolgozva, illetve közölve –, hozzáférhetővé tegye az érdeklődőknek, illetve, hogy ezek a „száraz statisztikák” ne csak a viszonylag ritkán, illetve szűk körben forgatott statisztikai kiadványokban legyenek hozzáférhetők.

¹ Közvetlenül a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően a Magyar Szent Korona országainak területe 325 411 km² volt. A legnagyobb „alkotóelem”, a Magyar Királyság területe 282 849 km² kiterjedésű volt. A Magyar Királyság 63 vármegyéjéből és 26 törvényhatósági jogú várost ölelt fel. A második alkotórész a Magyar Szent Korona országainak sorában Horvát-Szlavónország volt. Területe 42 541 km²-t tett ki. Területén nyolc vármegye és négy törvényhatósági jogú város helyezkedett el. A harmadik „közjogi alkotóelem” a „corpus separatum”, vagyis „Fiume város és kerülete” volt. Ezt a 21 km² kiterjedésű, speciális jogállású közigazgatási egységet szokták a „laikusok” tévesen a 64. magyar vármegyének tekinteni. EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkotórészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928, 5. p.

² Ha a vármegyék és a hozzájuk kötődő törvényhatósági jogú városok területét összesítjük – habár nem szokás –, akkor Torontál vármegye az ötödik helyre szorulna vissza a képzeletbeli rangsorban. Ennek oka, hogy a szomszédos Bács-Bodrog vármegye (8 834 km²) és a hozzá egykoron kötődött négy törvényhatósági jogú város – Baja 87 km², Szabadka (Cybottica/Subotica) 974 km², Újvidék (Нови Сад/Novi Sad) 159 km², illetve Zombor (Сомбор/Sombor) 308 km², összesen 1 528 km² – együttes területe (10 362 km²) meghaladta Torontál vármegye és Pancsova „összevont” területét (10 016 km²).

1. térkép: A történelmi Torontál vármegye területe (1910) a délszláv-román határkorrekció után (1924)³

Forrás: Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg (Letöltés ideje: 2017. január 31.)

³ A térképen szereplő „Jugoszlávia” kifejezés csak 1929. október 3-án lett hivatalosan az ország neve. Addig a délszláv államot Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak hívták. JUHASZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története*. Aula Kiadó, Budapest, 1999, 59., 335., 337. pp.

I. Az Antalfalvai járás és települései – népesedéstörténeti összefoglaló

Az Antalfalvai járás a történelmi Torontál vármegye – 1878 és 1918 között fennálló – tizenhét, egykori járása⁴ közül – az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei időpontjában” – a második legnagyobb kiterjedésű közigazgatási egység volt. Területe: 159 974 katasztrális hold (920,65 km²) volt. Ennél az értékénél, csak a Nagybécskerek járás területe volt nagyobb. Az Antalfalvai járás területe a történelmi Torontál vármegye területének 9,3%-át tette ki.

Az Antalfalvai járás – az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint – tizenhárom nagyközséget ölelt fel, ezek, a járás székhelye, Antalfalva, továbbá Árkod, Baranda, Csenta, Cserépalja, Farkasd, Nagylajosfalva, Ópáva, Tamáslaka, Torontálsziget, Torontáludvar, Torontálvásárhely valamint Újözora voltak. Az egyes „történelmi” települések népesedéstörténetéről hiányosak az információink. Reiszig Ede szerint Baranda feltehetően középkori eredetű. A többi településről jóval későbbi időszakból maradtak ránk adatok. Árkod, Cserépalja, Ópáva, Tamáslaka, Torontálsziget és Torontáludvar a török hódoltság időszakában már létezett. Antalfalva, Csenta, Farkasd, Torontálvásárhely és Újözora a 18. században keletkezett. A legfiatalabb „történelmi” település, Nagylajosfalva telepítését 1804-ben rendelték el. Ugyanakkor a trianoni békeszerződés aláírását követően, 1925/1926 körül, egy teljesfalut (Torontálpútnok) is alapítottak a délszlávok az egykori járás területén.

Az egykori Antalfalvai járás települései csak 1873-ban, a Katonai Határőrvidék „polgárosításakor” váltak a történelmi Torontál vármegye részeivé. Ekkor állították fel az Antalfalvai járást.

Korábban, a Bánság teljes területe előbb katonai, majd – Mária Terézia magyar és cseh királynő (1740-1780) német-római császárné (1745-1765) döntése értelmében – 1751 és 1778 között katonai és polgári igazgatás alá került. Mária Terézia 1778-ban ünnepélyes esküt tett arra, hogy a „*Temesi Bánság*” („*Temeschwarer Banat*”) területét visszaadja Magyarországnak számára és ott engedélyezi a magyar vármegyei közigazgatás bevezetését. A Bánság területén – 1779-ben – az alábbi közigazgatási egységek léteztek, illetve alakultak meg:

- 1, Krassó vármegye, Lugos (Lugoj) székhellyel és 223 településsel.
- 2, Temes vármegye, Temesvár (Timișoara) székhellyel és 177 településsel.
- 3, Torontál vármegye, Nagybécskerek (Зренянин/Zrenjanin) székhellyel és 118 településsel, valamint
- 4, az Udvari Haditanács („*Hofkriegsrat*”) alá tartozó Határőrvidék (1779-1873).⁵

A bánsági határőrvidék alapjait már a 18. század elején kiépítették. Az 1750 körül, a megszüntetett Tiszai és Marosi Határőrvidékek területéről elvándorolt szerbek jelentős része az ún. „*Nagykikindai Kiváltságos Területen*”,⁶ illetve a Bánság déli részein – így Antalfalva környékén – tovább folytathatta katonáskodó életmódját.

⁴ Torontál vármegye a trianoni békeszerződés aláírásáig (1920. június 4.) jogilag fennálló 14 járását 1878-ban létesítették, miután előbb a Határőrvidék bizonyos részeit, utóbb pedig az ún. „*Nagykikindai Kiváltságos Kerület*” területét olvasztotta magába Torontál vármegye. A vármegye területén utolsóként létrehozott két járás, az Alibunári és a Párdányi járások voltak. HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 488. p.

⁵ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén (különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre)*. In: KATONA TAMÁS – KOVACSICSNÉ NAGY KATALIN – LACZKA ÉVA ZITA (szerk.): *Vavró István, a tudós és pedagógus: Ünnepi kötet dr. Vavró István professzor 80. születésnapjára*. Magyar Statisztikai Társaság, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest-Győr, 2016, 27-39. pp.

⁶ A „*Nagykikindai Kiváltságos Kerület*” egy szerb önkormányzattal rendelkező, jórészt szerbek által lakott terület volt a Tisza folyó bal partján, Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) központtal és annak környékén. A speciális jogállású terület fennállása 1774 és 1876 közé tehető. DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon, IX. kötet (Meszr-Olt)*. Szent István Társulat, Budapest, 2004, 212. p., GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Nagyikindai Kiváltságos Kerületben*. In: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica*, 1. szám, Szeged, 2014, 69-97. pp.

A „bánsági végvidék” területe előbb – (1766/1769) 1779 és 1838 (1845) között – két, majd – 1838 (1845) és 1873 között – három részre tagolódott úgy, mint:

„Német-bánsági Határőrezred”, Pancsova (Панчево/Pančevo) székhellyel, továbbá „Oláh-Íllír bánsági Határőrezred”, Karánsebes (Caransebeș) székhellyel.

Az előbbieken említett két ezred bizonyos területeiből 1838-ban létesítették – a két ezred között földrajzilag elhelyezkedő – ún. „Íllir-bánsági Zászlóaljat” (1845-től Ezredet), amelynek székhelye Fehértemplom (Бела Црква/Bela Crkva) városa volt.⁷

Az Antalfalvai járás tizenhárom történelmi települése – a Katonai Határőrvidék fennállása idején – mindvégig a Német-bánsági Határőrezred tartozéka volt.

A „Határ állomások a Német Bánsági Határőrezred területén” című – 1864-ben kiadott – térkép szerint a Német-bánsági Határőrezred tizenkét századra („Compagnie”), illetve az ezred központjára („Grenz-Comunität”), Pancsova városára tagolódott. A térkép szerint Csenta és Farkasd, az első, Tamáslaka, a második, Baranda és Ópáva a harmadik, Torontálsziget és Torontáludvar az ötödik, Árkod és Újözora a hatodik, Antalfalva, Nagylajosfalva és Torontálvásárhely a hetedik, Cserépalja pedig a nyolcadik század területéhez tartozott.

1. táblázat: Az Antalfalvai járás helységeinek névváltozásai (1880-1910)

Népszámlálás				
	1880	1890	1900	1910
1.	Antalfalva	Antalfalva	Antalfalva	Antalfalva
2.	Jarkovác	Jarkovác	Jarkovác	Árkod
3.	Baránda	Baranda	Baranda	Baranda
4.	Leopoldova	Csente	Csenta	Csenta
5.	A Pancsovai járás adataiban	Czrepaja	Czrepaja	Cserépalja
6.	Farkasdin	Farkasd	Farkasd	Farkasd
7.	Lajosfalva	Lajosfalva	Lajosfalva	Nagylajosfalva
8.	Oppova	Oppova	Oppova	Ópáva
9.	Tomasevátz	Tomasovacz	Tomasevác	Tamáslaka
10.	Szakula	Torontál-Sziget	Torontálsziget	Torontálsziget
11.	Idvor	Idvor	Idvor	Torontáludvar
12.	Debelyácsa	Torontál-vásárhely	Torontálvásárhely	Torontálvásárhely
13.	Uzdin	Ozora	Ozora	Újözora
14.	Albrechtsdorf	–	–	–
15.	Perlasz	A Nagybecskereki járás adataiban		
16.	Rudolfsgnad	A Nagybecskereki járás adataiban		

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A Katonai Határőrvidék „polgárosításakor” – 1873-ban – létrehozták az Antalfalvai járást. Az Antalfalvai járás – az 1880. évi magyar népszámlálás adatai szerint – még tizenöt településnek adott otthont. Ezek a korábban említett helységek, Cserépalja kivételével, továbbá az Antalfalvai járáshoz tartoztak még Perlasz, Rudolfsgnad, valamint Albrechtsdorf települések is. Cserépalja akkoriban még a Pancsovai járás része volt, de az 1890. évi magyar népszámlálás időpontjában már az Antalfalvai járáshoz tartozott.

Az 1880. évi magyar népszámlálás idején az Antalfalvai járáshoz tartozott Albrechtsdorf is, amely települést a Duna folyam áradásai többször elmostak, végül a helység feloszlott; területe Ópávához került. Ugyancsak az Antalfalvai járás részei voltak a szerb többségű Perlasz, illetve a németajkú Rudolfsgnad – Rezsőháza – települések is, amely helységeket később a Nagybecskereki járás területéhez soroltak át. Az 1890., az 1900. és 1910. évi magyar népszámlálások „eszmei időpontjában” ugyanaz a tizenhárom nagyközség alkotta az Antalfalvai járás területét.

⁷ FÉNYES ELEK: *Magyarországnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statistikai és geographiai tekintetben. VI. kötet, Katonai Végvidék.* Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1840, 200-206. pp.

2. táblázat: Albrechtsdorf helység anyanyelvi adatai (1880)⁸

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	114	104	—	—	—	—	—	—	10

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880. évi magyar népszámlálás.

3. táblázat: Albrechtsdorf helység vallási adatai (1880)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	114	–	–	–	114	–	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880. évi magyar népszámlálás.

4. táblázat: Perlasz helység anyanyelvi adatai (1880)⁹

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3 984	151	410	15	59	—	3 101		49+199

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880. évi magyar népszámlálás.

5. táblázat: Perlasz helység vallási adatai (1880)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3 984	1 118	2 803	17	3	40	3

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880. évi magyar népszámlálás.

6. táblázat: Rudolfsgnad helység anyanyelvi adatai (1880)¹⁰

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2 205	9	2059	1	25	—	2		14+95

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880. évi magyar népszámlálás.

7. táblázat: Rudolfsgnad helység vallási adatai (1880)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 205	2 170	–	1	–	9	25

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880. évi magyar népszámlálás.

Az Antalfalvai járás területe anyanyelvi tekintetben meglehetősen heterogén volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei időpontjában” 47 044 fő élt a járás területén, ebből a többség (52,1%) szerb anyanyelvű személy volt. Őket követte a szlovákság (18,3%), majd a magyarság (12,7%), illetve a románság (11,6%), végül a német anyanyelvűek (3,9%). Az egyéb anyanyelvűek száma (643 fő) és aránya (1,4%) a járás területén elenyésző volt; jobbra a horvátok tartoztak ide.¹¹

⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

⁹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Perlasz esetében az első érték (49 fő) az egyéb hazai (48 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

¹⁰ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Rudolfsgnad esetében az első érték (14 fő) az egyéb hazai (10 fő) és az egyéb külföldi (4 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

¹¹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 364-365. pp.

A települések anyanyelvi tekintetben viszonylag markánsan elkülönültek egymástól. Jobbára szerbek által lakott falvak voltak: Árkod, Baranda, Csenta, Cserépálja, Farkasd, Ópáva, Tamáslaka, Torontálsziget és Torontáludvar. A szlovákok a járás székhelyén, Antalfalván, továbbá Nagylajosfalván képeztek többséget. A magyarok és a románok egy-egy településen alkottak domináns népcsoportot; az előbbieket Torontálvásárhelyen, az utóbbiak pedig Újzozorán. Ugyanakkor kisebb magyar közösségek éltek a szlovák többségű Antalfalván, illetve a túlnyomórészt románajkú Újzozorán, valamint a szerbajkú Csenta és Ópáván. A szerbek kisebb számban éltek a jobbára magyarok lakta Torontálvásárhelyen. Az elenyésző számú német anyanyelvű népesség, jobbára a szerb többségű Ópáván élt. Kisebb számban viszont Antalfalván, továbbá Árkodon, Tamáslakán, Torontálszigeten, valamint a Torontálvásárhelyen és Újzozorán is előfordult.¹²

8. táblázat: Az Antalfalvai járás anyanyelvi adatai (1880-1910)¹³

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Római	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	43 704	4 465	4 183	7 404	5 242	–	20 477	114 819
1890	45 787	5 263	2 121	8 104	5 755	2	472	23 899
1900	46 019	5 529	2 378	8 338	5 416	–	191	24 035
1910	47 044	5 957	1 849	8 623	5 442	–	365	24 530

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

9. táblázat: Az Antalfalvai járás vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	43 704	5 496	25 948	7 725	4 171	302	62
1890	45 787	3 101	29 381	8 018	4 610	316	361
1900	46 019	3 547	28 896	8 147	4 622	357	450
1910	47 044	3 361	29 633	8 736	4 428	318	568

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

Vallási tekintetben – 1910-ben – az Antalfalvai járás területén, a népesség körében ortodox többséget találunk. A jobbára a szerb és román ortodox egyházakhoz tartozó népesség az Antalfalvai járás lakosságának 63%-át tette ki. A második legjelentősebb vallás – a szlovákoknak köszönhetően – az ágostai hitvallású evangélikus volt (18,6%). Őket – harmadik helyen, főképp a torontálvásárhelyi magyarságnak köszönhetően – a református (9,4%) követte. Jobbára a németek, illetve kisebb részben a magyarság és a horvátok soraiból kerültek ki a negyedik legjelentősebb vallás képviselői, a római katolikusok (7,1%). A többi felekezet híveinek száma (886 fő) és aránya (1,9%) elenyésző volt.¹⁴

Az Antalfalvai járás területén – 1910-ben – 9 084 fő, azaz a teljes népesség 19,3%-a beszélt magyarul. Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint, a járások „rangsorában” az utolsó előtti, azaz a 13. helyet szerezte meg. Ennél kedvezőtlenebb értéket csak a jobbára román, illetve szerb, kisebb részben pedig szlovák anyanyelvűek által lakott Alibunári járás népessége mutatott. (Ott mindössze 2 367 fő, azaz a teljes népesség 8,1%-a beszélt magyarul.) Az Antalfalvai járás területén Torontálvásárhely túlnyomórészt magyar anyanyelvű népessége természetesen „felülreprezentált” volt a magyar nyelv ismerete tekintetében.

¹² *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 364-365. pp.

¹³ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Az Antalfalvai járás esetében az első érték (114 fő) az egyéb hazai (93 fő) és az egyéb külföldi (21 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

¹⁴ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 364-365. pp.

Az írní és olvasni tudás statisztikáját tekintve az Antalfalvai járás területén 26 748 fő – a népesség 56,9%-a – tudott írni és olvasni. A tizennégy járás rangsorát tekintve, az Antalfalvai járás a hatodik helyen végzett, a Perjámosi (62,1%), a Zsombolyai (60,8%), a Csenei (60,2%), továbbá a Pancsovai (58,3%) és a Nagyszentmiklósi járások (58,1%) értékei után. Az Antalfalvai járáson belül, a túlnyomórészt magyar anyanyelvűek által lakott Torontálvásárhelyen, továbbá a jobbára szlovákok által lakott Antalfalván, illetve Nagylajosfalván messze az átlag feletti volt az írní és olvasni tud népesség aránya.¹⁵

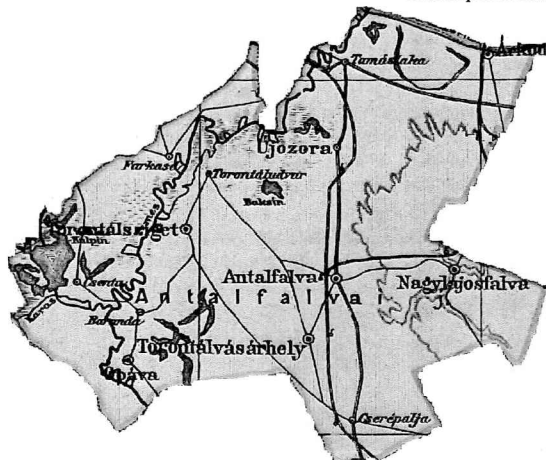
10. táblázat: A magyarul beszélni, illetve az írni és olvasni tudó népesség száma és aránya településként (1910)

Település	„Magyarul beszélni tud”		„Ír és olvas”	
	Fő	%	Fő	%
Antalfalva	1 151	23,2	3 697	74,4
Árkod	200	6,6	1 521	50,4
Baranda	71	3,7	978	51,2
Csenta	191	6	1 505	47,3
Cserépalja	320	6,5	2 760	55,8
Farkasd	107	5,7	908	48,4
Nagylajosfalva	669	15,7	3 248	76,1
Ópáa	480	11,2	2 075	43
Tamásfalva	229	8,4	1 420	52,1
Torontálsziget	228	7,8	1 392	47,7
Torontáludvar	83	3,8	1 205	55,4
Torontálvásárhely	5 053	97,6	3 971	76,7
Újözora	302	5,4	2 070	37,1
Összesen	9 084	19,3	26 748	56,9

Forrás: A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 365., 373. pp.

A trianoni békeszerződés az egykori Antalfalvai járás teljes területét elvette Magyarországtól. A térség egészében a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd 1929-től Jugoszlávia része lett. Napjainkban a terület Szerbiához tartozik.

2. térkép: Az Antalfalvai járás térképe

Forrás: KOGUTOWICZ MANÓ: Torontál vármegye térképe. Kiadott a vallás- és közoktatásiügyi m. kir. Minister úr megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet r.t. Budapest, 1905. alapulvételével saját szerkesztés.

¹⁵ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 365, 373. pp.

II. Az Antalfalvai járás települései a főbb statisztikai adatok tükrében

II. 1. Antalfalva, a járás székhelye

Antalfalva (németül: Kowatschitz, románul: Covăcița, szerbül: Ковачица/Kovačica, szlovákul: Kovačica) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelye volt.

A települést a 18. század közepén alapították. A Tiszai és Marosi Határőrvidék felosztása (1751) után feltehetően szerb határőrök és családtagjaik telepedtek le a területen. Majd, a Német-bánsági Határőrezred kialakításával, annak egyik századszékhelyévé jelölték ki. Ekkor lett a – korábban „*Kovaschitz*” nevű – település neve „*Antalfalva*”. A Német-bánsági Határőrezred hetedik századát Antalfalva, Nagylajosfalva és Torontálvásárhely települések alkották.

A helység életében új korszak kezdődött, amikor 1801 és 1803 között a felvidéki Árva és Trencsén, valamint az alföldi Békés vármegyéből ágostai hitvallású evangélikus szlovákok költöztek a faluba.¹⁶ A helység lakosságát 1849-ben és 1893-ban a kolera tizedelte meg. Antalfalva 1873-ig a Német-bánsági Határőrezred területéhez tartozott, majd Torontál vármegyébe részeként, az Antalfalvai járás székhelye lett.

11. táblázat: Antalfalva nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)¹⁷

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Római	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	3 738	104	110	3 342	15	–	20	16+131
1890	4 271	127	121	3 984	23	–	–	13
1900	4 546	212	117	4 141	11	–	1	19
1910	4 969	329	103	4 417	21	–	1	23

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szlovák lakói az ágostai hitvallású evangélikus egyházhoz tartoznak. Evangélikus templomuk építését 1828-ban fejezték be.

A településen élő szerbek a szerb ortodox egyház tagjai. A szerb pravoszláv templom jelenleg építés alatt áll. Titulusa: „*Védelmező és közbenjáró Szűz Mária*” („*Покрова Пресвете Богородице*”/„*Pokrova Presvete Bogorodice*”).¹⁸

12. táblázat: Antalfalva nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3 738	110	52	3 479	42	36	19
1890	4 271	128	43	3 984	32	58	26
1900	4 546	167	28	4 143	69	85	54
1910	4 969	226	84	4 301	74	75	209

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

¹⁶ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 19-20. pp.

¹⁷ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Antalfalva esetében az első érték (16 fő) az egyéb hazai (13 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

¹⁸ *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/kovacica/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

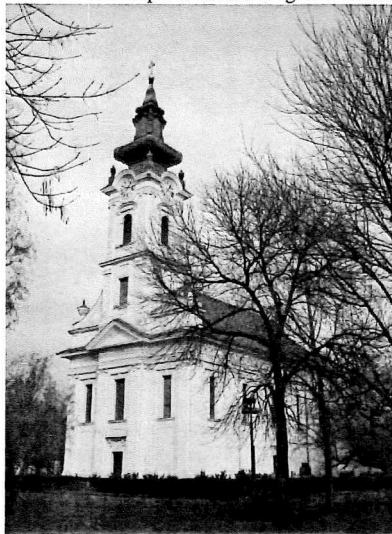
13. táblázat: Antalfalva etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	6 359	Nincs adat.						
1953	6 674	41	Nincs adat.	6 111	6	20	333	Nincs adat.
1961	6 990	48	Nincs adat.			13	297	Nincs adat.
1971	7 119	23	Nincs adat.			18	312	Nincs adat.
1981	7 357	23	Nincs adat.			14	364	Nincs adat.
1991	7 426	21	4	6 337	25	9	427	603
2002	6 764	34	2	5 697	23	9	558	441
2011 ¹⁹	6 259	34	Nincs adat.	5 142	28	13	593	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

Antalfalva városi jellegű település, napjainkban – a nyolc települést számláló – Antalfalva község (Општина Ковачица/Opština Kovačica) központja. A helység népességszáma, 1910 és 2011 között, 26%-kal növekedett. Azonban érdemes megjegyezni, hogy a településen 1991-ben éltek a legtöbben, azóta itt is folyamatosan fogy a népesség száma. Az egykori Jugoszlávia széthullása és annak, főképp a gazdasági következményei Antalfalván és környékén is érezhetőek.

1. kép: Az antalfalvai ágostai hitvallású evangélikus templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

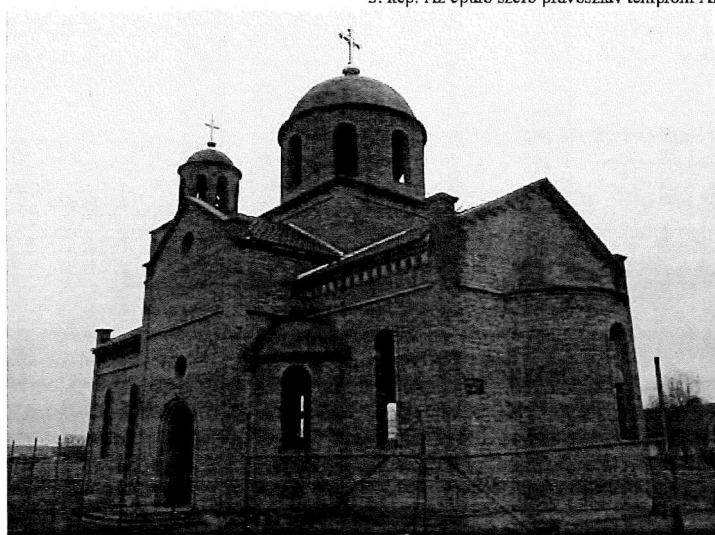
¹⁹ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendőek. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közölője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

2. kép: Az egykori járási hivatal épülete Antalfalván

Forrás: Saját fénykép.

3. kép: Az épülő szerb pravoszláv templom Antalfalván

A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/kovacica/> (Letöltés ideje: 2017. augusztus 2.)

II. 2. Árkod

Árkod (németül: Jarkovatz, románul: Iarcovăț, szerbül: Јаркован/Jarkovac) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északra felelőleg elhelyezkedő település.

A helységet a török hódoltság időszakában létesítették, ennek pontos idejéről viszont nincsenek értesüléseink. Első lakosai szerbek voltak. A török kiűzésének időszakában, 1717-ben – „Jankováz” néven – szerepelt a kincstári összeírásban, 14 lakott házzal. Ezt követően az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között tüntették fel. Az osztrák adminisztráció 1768 és 1770 között a bánsági Katonai Határőrvidék szervezésekor, a Német-bánsági Határőrezred területéhez sorolta.

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején, 1848. december 15-én éjjel rendkívül heves harc bontakozott ki a falu birtoklásáért a magyarok és a szerbek között. Damjanich János (1804-1849) honvéd alezredes (később tábornok) dandárjával még 1848. december 14-én bevonult a községbe, a szerb lakosság látszólag barátsággal fogadta a magyarokat. Azonban a helybeliek titokban értesítették a Tamáslakán állomásozó szerb felkelőket. A Stevan Petrović Knićanin (1807-1855) által vezetett szerb sereg éjszaka megrohanta a falut, de a honvédek véres harcok árán visszaszorították őket. A halálos áldozatok között közel 300 honvédet találunk, de a szerb felkelők soraiban még nagyobb volt a veszteség, közel 700 fő. Az igazi szörnyűség azonban csak most következett, másnap a magyar honvédsereg megtorolván a sérelmet az áruló falu lakosságán, az egész falu népességét – a gyermekek kivételével – felkoncolták, a falut pedig felgyújtották.²⁰

Árkodot a Német-bánsági Határőrezred szervezésekor, annak hatodik századába sorolták be, a túlnyomórészt román anyanyelvűek által lakott Újzozorával egyetemben. A határőrvidék „polgárosítását” (1873) követően a település Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett.

14. táblázat: Árkod nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)²¹

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Római	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	2 826	22	190	7	34	–	2 444	3+126
1890	3 013	36	227	2	31	–	6	2 677
1900	3 009	70	275	4	34	–	9	2 615
1910	3 019	54	313	4	14	–	6	2 602

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb pravoszláv egyházhoz tartoznak. Az „új”, szerb ortodox templomot 1850-ben építették és „Urunk színeváltozása” („Вазнесења Господњег”/„Vaznesenja Gospodnjeg”)²² tiszteletére szentelték fel.²³ Ünnepnapiját – az ortodox liturgia szerint – augusztus 19-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.

²⁰ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 20-21. pp.

²¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

²² „E napon Jézus emberi testében, még a feltámadás előtt való isteni dicsőségének felragyogását ünnepeľjük. Az esemény a Tábor hegyén történt, a Szentírás a színeváltozást nem Jézus Krisztus misztikus élményeként, hanem a tanítványoknak adott kinyilatkoztatásként írja le (Mk 9,2–7; Mt 17,1–9; Lk 9,28–36; 2Pt 1,16–18). Hatására megvilágosodott az apostolok számára Jézus rejtett isteni méltósága.” Magyar Kurír Katolikus Hírportál: <http://www.magyarkurir.hu/hirek/urunk-szinevaltozasa-63009> (Letöltés ideje: 2017. augusztus 2.)

²³ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanasatka.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/jarkovac/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

15. táblázat: Árkod nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 826	200	2 601	7	6	12	–
1890	3 013	265	2 737	1	5	5	–
1900	3 009	313	2 632	10	13	23	18
1910	3 019	253	2 637	101	14	12	2

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

16. táblázat: Árkod etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2 936	Nincs adat.						
1953	3 035	176	Nincs adat.	8	69	10	2 636	Nincs adat.
1961	2 963	167	Nincs adat.			6	2 633	Nincs adat.
1971	2 624	206	Nincs adat.			9	2 176	Nincs adat.
1981	2 291	197	Nincs adat.			8	1 761	Nincs adat.
1991	2 155	171	30	21	76	2	1 620	235
2002	1 817	158	26	19	104	3	1 386	121
2011 ²⁴	1 505	103	20	14	98	Nincs adat.	1 157	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

A napjainkban a Torontálszécsány községhez (Општина Сечањ/Opština Sečanj) tartozó Árkod népességszáma, 1910 és 2011 között, jelentős mértékben csökkent. Megközelítőleg egy évszázad alatt népességének 50,1%-át veszítette el. Különösen a délszláv háború kirobbanása (1991) óta gyorsult fel a falu népességének fogyása.

4. kép: Az árkodi szerb ortodox templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

²⁴ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértődtek. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közölője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

II. 3. Baranda

Baranda (németül: Baranda, románul: Băranda, szerbül: Баранда/Baranda) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától nyugatra elhelyezkedő település.

A helység feltehetően középkori eredetű, Pesty Frigyes az egykor Keve vármegyéhez tartozó „Berend” településsel azonosította. (Ebből kifolyólag Baranda lehet az Antalfalvai járás legrégebbi települése.) A helység több középkori birtokosáról maradt ránk adat. A falu a török időben elpusztulhatott.²⁵ Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen lakatlan helyként tüntették fel. Fél évszázad múlva, a Német-bánsági Határőrvidék szervezésekor szerb határőrök és családtagjaik vették birtokukba. Néhány évvel később – az 1770-es években – további szerb családok költöztek a faluba az ún. „Nagykikindai Kiváltságos Kerület” területéről.²⁶ Barandát a Német-bánsági Határőrezred harmadik századába sorolták be, annak székhelyével Ópávával együtt. Majd a Katonai Határőrvidék feloszlata, ún. „polgárosítása” után, 1873-ban, a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásába sorolták be.

17. táblázat: Baranda nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)²⁷

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	1 860	10	60	1	1	–	1 717	71
1890	2 027	19	57	–	–	–	–	1 949
1900	1 915	8	44	4	4	–	2	1 853
1910	1 911	22	40	5	1	–	–	1 824

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Az „új”, szerb pravoszláv templomot 1814-ben építették és „Szent Miklós” („Светог оца Николaja”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepeit május 22-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.²⁸

18. táblázat: Baranda nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1 860	52	1 789	1	–	15	3
1890	2 027	63	1 945	–	1	8	10
1900	1 915	43	1 850	11	6	1	4
1910	1 911	42	1 784	19	9	–	57

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

²⁵ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 21. p.

²⁶ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 21. p.

²⁷ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

²⁸ *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/opovsko-namjesnistvo/baranda/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

19. táblázat: Baranda etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	1 917	Nincs adat.						
1953	1 934	12	Nincs adat.	8	4	18	1 872	Nincs adat.
1961	1 841	9	Nincs adat.			19	1 794	Nincs adat.
1971	1 671	11	Nincs adat.			7	1 615	Nincs adat.
1981	1 656	9	Nincs adat.			15	1 513	Nincs adat.
1991	1 690	8	2	3	1	14	1 515	147
2002	1 648	13	–	5	4	10	1 542	74
2011 ²⁹	1 544	8	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	7	1354	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

Baranda napjainkban – az Opávát, továbbá Barandát, Szekerényt (Сефкерин/Sefkerin), valamint Torontálszigetet tömörítő – Opáva község (Општина Опово/Opština Opovo) települése. A helység 1910 és 2011 között népességének 19,2%-át veszítette el. A népesség fogyása a 20. század közepétől folyamatos.

5. kép: Baranda szerb ortodox temploma télen (2012)

Forrás: Saját fénykép.

²⁹ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közzétették a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külföldi köztestületi tagja.

II. 4. Csenta

Csenta (németül: Tschenta, románul: Centa, illetve Țenta, szerbül: Чента/Čenta) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától nyugatra elhelyezkedő település.

A helység – eredeti nevén „Czentha” – a 18. század közepén létesült. Első szerb lakosai 1753-ban az idevándorló tiszai és marosi határőrökből és családtagjaikból kerültek ki. A megtelepedett szerbek a falu nevét – 1760-ban – megváltoztatták, új neve „Leopoldova” lett. A 18. század második felében – 1768 és 1770 között – újabb szerb határőr családok telepedtek le a faluban. Őket további betelepülők követték, előbb az ún. „Nagykikindai Kiváltságos Kerületből” (1775-1778), illetve, utóbb, Écskáról (1802) is.³⁰

A falu a Német-bánsági Határőrezred részeként, a Perlasz székhelyű, első század települése volt Perlással és Farkassal egyetemben. Csenta a Katonai Határőrvidék polgárosítását követően, 1873-ban, a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett. Jelenlegi magyar nevét 1888-ban nyerte.

20. táblázat: Csenta nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)³¹

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	2 377	20	78	1	1	–	2 190	2+85
1890	2 706	31	102	4	–	–	14	2 549
1900	2 920	47	59	1	7	–	4	2 802
1910	3 179	102	69	7	–	–	1	2 985

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Az „új”, szerb pravoszláv templomot 1820-ban építették és „Szent György” („Свети великомученик Георгије”/„Sveti Velikomučeník Georgije”) tiszteletére szentelték fel.³² Ünnepnapiját – a pravoszláv „kalendárium” szerint – május 6-án tartják. A liturgikus nyelve a szerb.

21. táblázat: Csenta nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 377	94	2 258	1	–	24	–
1890	2 706	169	2 515	–	1	21	–
1900	2 920	130	2 779	–	–	11	–
1910	3 179	173	2 953	12	10	14	17

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

Csenta jelenleg Nagybecskerek község (Општина Зрењанин/Opština Zrenjanin) legdélebben fekvő települése. A helység népességszáma az 1910. évi magyar népszámlálástól számítva viszonylag stagnál. Megközelítőleg száz év alatt – 1910 és 2011 között – a falu népességszámának mindössze 4,1%-át veszítette el.

³⁰ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 36. p.

³¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Csenta esetében az első érték (2 fő) az egyéb hazai (1 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

³² *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/perlesko-namesnistvo/centa/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

22. táblázat: Csenta etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	3 293	Nincs adat.						
1953	3 298	20	Nincs adat.	–	4	60	3 172	Nincs adat.
1961	3 182	25	Nincs adat.			30	3 080	Nincs adat.
1971	3 224	10	Nincs adat.			29	3 055	Nincs adat.
1981	3 192	21	Nincs adat.			14	2 949	Nincs adat.
1991	3 001	10	1	1	2	11	2 786	190
2002	3 119	6	5	3	2	14	2 969	120
2011 ³³	3 050	10	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	7	2 845	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

6. kép: Csenta szerb ortodox temploma télen (2012)

Forrás: Saját fénykép.

³³ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

II. 5. Cserépálja

Cserépálja (németül: Czrepaja, románul: Cerepalia, szerbül: Iipenaja/Crepaja) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától délre elhelyezkedő település.

Cserépálja már a török hódoltság alatt is létezett, azonban korábbi múltjáról már nincsenek biztos információink. A török hódoltság időszakból származik például az a kökút, amely a faluban található. A török korszak végére a település elnéptelenedett. A helységet 1750-től kezdve a Dél-magyarországi bérlők társasága bérelte, mint „*Mala Czrepaja*” és „*Welika Czrepaja*” nevű pusztákat.³⁴ A falu újraneépítése báró Engelshofen Ferencz Lipót altábornagy, bánsági kormányzó (1740-1753) nevéhez fűződik, aki 1752-ben száz szerb határőr családot telepített ide, akiket később újabb szerb telepesek követtek főképp a környékbeli településekről. Idővel a Német-bánsági Határőrezred nyolcadik századának székhelye lett. A faluban 1866-ban, majd 1910-ben kolera pusztított.³⁵ Cserépálja a Katonai Határőrvidék felosztása után, 1873-ban, a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett.

23. táblázat: Cserépálja nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)³⁶

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	4 743	28	94	23	45	–	4 287	35+231
1890	4 893	36	83	25	28	–	1	4 666
1900	4 925	53	56	16	8	–	6	4 754
1910	4 949	43	64	4	10	–	–	4 711

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Az „új”, szerb pravoszláv templomot 1822-ben építették és „*Nagyboldogasszony*” („*Успенье Пресвете Богородице*”, „*Uspenje Presvete Bogorodice*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját – a szerb ortodox liturgia szerint – augusztus 28-án tartják. Liturgikus nyelve a szerb.³⁷ Cserépálján áll egy kút-kápolna – szerbül „*Vodica*” – is, ahol évenként, pünkösöd másodnapján, régi szokás szerint, pravoszláv szentmisét tartanak. A helyi szerb ortodox egyháznak van egy 1774-ből származó érdekes aranyozott keresztje, aranyveretű díszítéssel, amely még a régi templomé volt.

24. táblázat: Cserépálja nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	4 743	85	4 582	55	15	5	1
1890	4 893	67	4 727	33	29	13	24
1900	4 925	71	4 766	10	49	11	18
1910	4 949	61	4 837	20	13	10	8

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

³⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 36. p.

³⁵ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 36. p.

³⁶ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélőni nem tudó népességet jelölte. Cserépálja esetében az első érték (35 fő) az egyéb hazai (33 fő) és az egyéb külföldi (2 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

³⁷ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/crepaja/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

25. táblázat: Cserépálja etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	4 641	Nincs adat.						
1953	4 914	28	Nincs adat.	13	7	22	4 513	Nincs adat.
1961	5 516	32	Nincs adat.			27	5 229	Nincs adat.
1971	5 289	25	Nincs adat.			18	4 963	Nincs adat.
1981	5 369	23	Nincs adat.			17	4 680	Nincs adat.
1991	5 128	23	–	34	6	5	4 461	599
2002	4 855	31	–	35	4	7	4 280	498
2011 ³⁸	4 364	24	Nincs adat.	26	15	4	3 810	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

A napjainkban is jobbra „szerbajkú” Cserépálja, Antalfalva község legdélebb fekvő helysége. A település népességszáma 1910 és 2011 között 11,8%-kal csökkent. A falu legnagyobb népességszámát azonban 1961-ben érte el, onnan számítva jelentősebb a népesség számának csökkenése (-20,9%). A „fehér pestis”, azaz a népességfogyás, főképp a délszláv háború kirobbanása, illetve Jugoszlávia szétesése (1991) óta sújtja a települést.

7. kép: Cserépálja szerb ortodox temploma (2012)

Forrás: Saját fénykép.

³⁸ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közzétették a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beletartoznak. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

II. 6. Farkasd

Farkasd (németül: Farksdhin, románul: Fărcășdia, illetve Farcaș, szerbül: Фаркашдин/Farkašdin) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északnyugatra elhelyezkedő település.

A település az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen – „Vorkasdin” néven –, mint lakatlan helység volt feltüntetve. Közel fél évszázad múlva, 1770-ben a szerb határőröknek és családtagjaiknak adták át.³⁹ Farkasd a Német-bánsági Határőrezred első századának települése lett, majd a Katonai Határőrvidék felosztásakor, 1873-ban, a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának területébe olvasztották be.

26. táblázat: Farkasd nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)⁴⁰

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	1 787	5	38	–	3	–	1 675	66
1890	2 014	12	61	–	5	–	2	1 934
1900	1 952	39	46	–	1	–	–	1 865
1910	1 875	39	32	1	10	–	3	1 790

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A településen már az 1700-as években is állt egy pravoszláv templom. Az „új”, szerb ortodox templomot viszont 1847-ben építették és „Szűz Mária születése” („*Počenja Presvete Bogorodice*”/„*Рођења Пресвете Богородице*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját szeptember 21-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.⁴¹

27. táblázat: Farkasd nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1 787	30	1 743	–	2	12	–
1890	2 014	70	1 887	–	–	16	41
1900	1 952	68	1 865	–	–	19	–
1910	1 875	59	1 787	5	2	11	11

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

28. táblázat: Farkasd etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921								Nincs adat.
1931								Nincs adat.
1948	1 775							Nincs adat.
1953	1 821	9	Nincs adat.	3	4	11	1 779	Nincs adat.
1961	1 778	2				3	1 759	Nincs adat.
1971	1 743	3				2	1 708	Nincs adat.
1981	1 662	4				1	1 608	Nincs adat.
1991	1 586	3	3	–	–	1	1 495	84
2002	1 386	5	1	1	–	1	1 316	62
2011	1 179	7	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	1 083	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

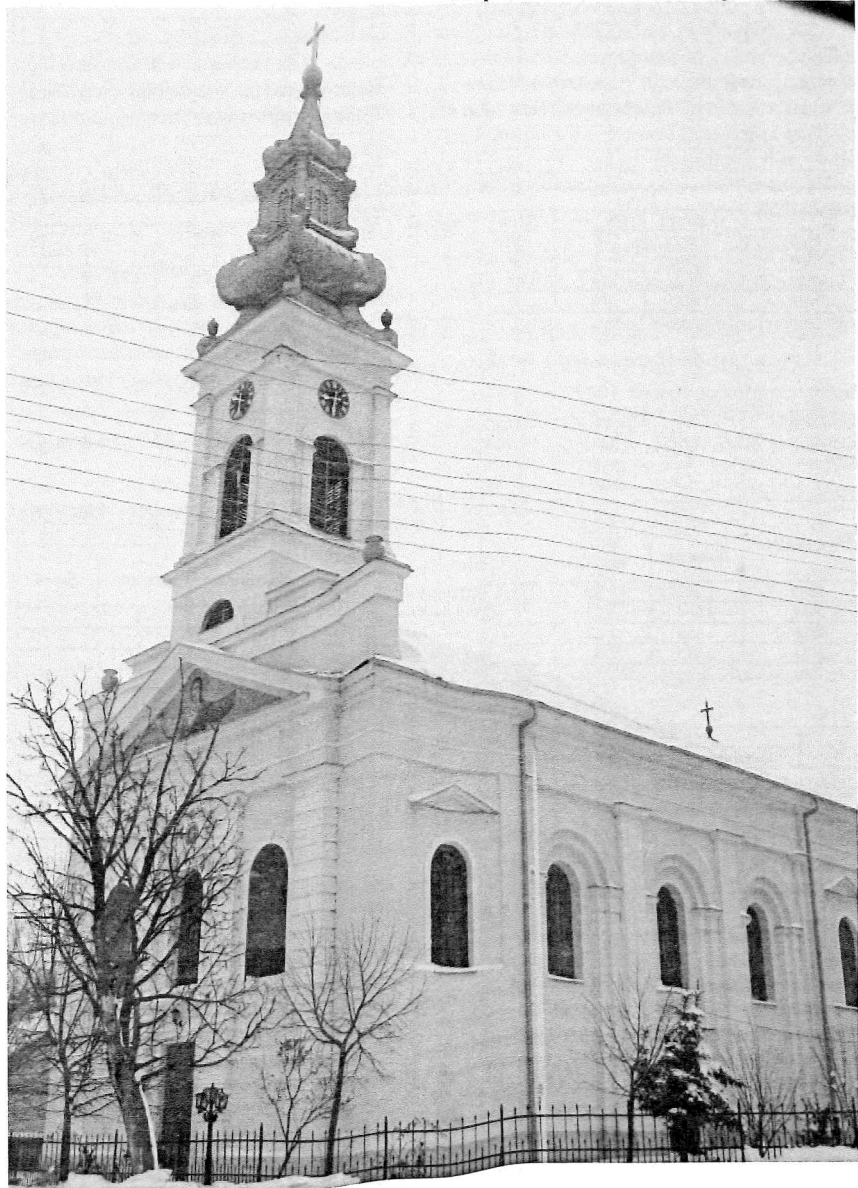
³⁹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 46. p.

⁴⁰ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

⁴¹ *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/perlesko-namesnistvo/farkasdin/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

Farkasd napjainkban Nagybecskerek község települése. A helység 1910 és 2011 között népességének 37,1%-át veszítette el. Azon falvak közé tartozik, ahol a „fehér pestis”, a népességfogyás, már a „trianoni országcsönkítés” óta jelen van a népesség körében.

8. kép: A farkasdi szerb ortodox templom télen (2012)

Forrás: Saját fénykép.

II. 7. Nagylajosfalva

Nagylajosfalva (németül: Ludwigsdorf, románul: Padina, szerbül: Падина/Padina, szlovákul: Padina) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától keletre elhelyezkedő falu.

A helység „újabb” alapítású település. Létesítését még 1804-ben határozták el, majd 1806-ban telepedtek le a faluban az első szlovák lakosok. Eredeti neve „*Padina*” volt, majd 1808. június 6-án kelt rendelettel a község neve „*Ludwigsdorf*” lett. A falu alapítását, illetve megmaradását a vízhiány jelentősen megnehezítette. A lakosság körében először csak néhány család, majd – 1814-ben – az egész falu lakossága kérelmezte, hogy elhagyhassa a települést és máshol telepedhessen le. A helység lakói végül maradtak, ugyanakkor jelentős kútforásokba kezdtek. Az első kutat 1806-ban ásták. Reiszig Ede szerint a történelmi Torontál vármegye legmélyebb kútjai ebben a faluban voltak.⁴²

A település a Német-bánsági Határőrezred hetedik századának települése volt, majd, 1873-ban, a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett.

29. táblázat: Nagylajosfalva nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)⁴³

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	4 241	9	83	3 981	–	–	2	1+165
1890	4 185	30	102	4 030	1	–	–	16
1900	4 321	76	106	4 090	11	–	2	34
1910	4 269	93	67	4 081	9	–	1	18

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szlovák lakói az ágostai hitvallású evangélikus egyházhoz tartoznak. A evangélikus imaházat még 1816-ban, majd az evangélikus templomot 1839-ben építették.

30. táblázat: Nagylajosfalva nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	4 241	59	1	4 149	1	28	3
1890	4 185	73	15	3 915	7	33	142
1900	4 321	96	40	3 831	7	54	293
1910	4 269	74	27	4 017	22	21	108

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

31. táblázat: Nagylajosfalva etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	5 309	Nincs adat.						
1953	5 654	15	Nincs adat.	5 572	1	2	41	Nincs adat.
1961	6 197	12	Nincs adat.			3	59	Nincs adat.
1971	6 362	8	Nincs adat.			2	56	Nincs adat.
1981	6 367	7	Nincs adat.			4	51	Nincs adat.
1991	6 076	10	2	5 875	9	6	40	134
2002	5 760	2	–	5 575	3	2	55	123
2011	5 531	Nincs adat.	Nincs adat.	5 276	5	Nincs adat.	84	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

⁴² REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 86, 89. pp.

⁴³ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népséget jelölte.

Nagylajosfalva – az egykori Antalfalvai járás települései közül – azon kevés falu közé tartozik, ahol – az elmúlt száz évben – a népesség száma nem csökkent, hanem éppen ellenkezőleg, nőtt. A település népességszáma 1910 és 2011 között 29,6%-kal növekedett. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy a jobbára szlovákok által lakott helység népességszáma 1981-ben volt a legmagasabb. Ettől kezdve, főképp a délszláv háború kirobbanásától, illetve Jugoszlávia felbomlásától (1991) felgyorsult a népességfogyás. A „fehér pestis” kedvezőtlen hatásaitól eltekintve, a népesség nemzetiségi megoszlását illetően – akárcsak a közeli Antalfalva – Nagylajosfalva stabilan tartja szlovák nemzetiségi többségét.

9. kép: Nagylajosfalva ágostai hitvallású evangélikus temploma (2012)

Forrás: Saját fénykép.

II. 8. Ópáva

Ópáva (németül: Königsdorf, románul: Opava, szerbül: Опоро/Opovo) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától délnyugatra elhelyezkedő település. A falu a török hódoltság utolsó időszakában már létezett. Első lakói szerbek voltak, akik 1672 és 1690 között már itt laktak a sárból készült kunyhóikban. A török kiűzésének időszakában, az 1717. évi kincstári összeírás idején mindössze három lakott ház állt a településen. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között szerepelt. Később, a 18. század második felében, 1769-ben két részre osztották: „Zsélyci” és „Kaljuga” nevű településrészekre. Ez utóbbi részen a németek és magyarok telepedtek le. Ópáva a – harmadik század székhelyeként – Német-bánsági Határőrezred területéhez tartozott. Az 1788. évi török hadjárat idején, Ali bég katonáival idáig szorította vissza báró Lilien császári tábornok seregét. A későbbiekben, 1789-ben római katolikus vallású németek, majd 1810-ben ugyancsak római katolikus vallású horvátok telepedtek le a faluban.

A település híres szülőtte, Mojsa Miloš szakaszvezető a custozzai csatában (1866. június 24.) az ellenség zászlóvivőjét lelőtte, zászlóját és revolverét elvette. E tárgyak – a hős 1885-ben történt halála után – Bécsbe, a Hadtörténelmi Múzeumba kerültek. Ópáva sokat szenvedett az árvízről, az 1874., 1875., 1888., 1895. és 1897. években rendszeresen a közeli Duna folyam fenyegette kiöntéseivel. Az 1863-as esztendőben pedig kolerajárvány pusztított a faluban.⁴⁴

Ópáva a Német-bánsági Határőrezred harmadik századának székhelye volt, majd a Katonai Határőrvidék feloszlata után (1873), a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett.

32. táblázat: Ópáva nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)⁴⁵

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	3 604	40	583	2	5	–	2 823	4+147
1890	3 994	79	422	7	17	2	444	3 017
1900	4 165	151	518	–	26	–	164	3 297
1910	4 288	109	406	4	5	–	343	3 409

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A szerb pravoszláv templomot 1770-ben építették és „Szent Miklós” („*Cemoz oja Hukonaja*”/„*Svetog oca Nikolaja*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – a pravoszláv liturgia szerint – május 22-én tartják. A liturgikus nyelv a szerb.⁴⁶

A település német és magyar lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. Az első római katolikus templomot még fából, 1766-ban, a jelenlegi római katolikus templomot pedig 1775 és 1776 között építették. Védőszentje „Árpád-házi Szent Erzsébet” (*Hl. Elisabeth von Ungarn*). Ünnepnapiját november 19-én tartják. Az igehirdetés nyelve a magyar, a horvát és – alkalmasint – a német. Jelenleg önálló plébánia.⁴⁷

⁴⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*, Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 100. p.

⁴⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Ópáva esetében az első érték (4 fő) az egyéb hazai (1 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

⁴⁶ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/opovsko-namjesnistvo/opovo/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

⁴⁷ A Nagybécsekerei Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/opava/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

33. táblázat: Ópáva nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3 604	976	2 603	3	7	15	–
1890	3 994	1 157	2 813	4	3	4	13
1900	4 165	1 267	2 833	3	51	11	–
1910	4 288	1 195	2 967	34	85	4	3

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

34. táblázat: Ópáva etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	4 396	Nincs adat.						
1953	4 415	42	Nincs adat.	9	6	889	3 383	Nincs adat.
1961	4 254	26	Nincs adat.			781	3 373	Nincs adat.
1971	4 482	36	Nincs adat.			735	3 533	Nincs adat.
1981	4 769	38	Nincs adat.			610	3 790	Nincs adat.
1991	4 777	34	7	9	3	452	3 732	540
2002	4 693	28	8	8	5	271	3 744	629
2011 ⁴⁸	4 527	32	16	9	8	156	3 771	535

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

Ópáva városi jellegű település jelenleg – a négy települést tömörítő – Ópáva község központja. A helység népességszáma 1910 és 2011 között kisebb mértékben – 5,6%-kal – növekedett. Azonban ez csak „az érem egyik oldala”. A település népessége 1910 és 1991 között jelentősebb mértékben gyarapodott, azonban a délszláv háború kirobbanása, illetve Jugoszlávia szétesése, valamint az ezen események nyomában járó gazdasági hanyatlás következtében – 1991-től – egyre apad a lakosság száma.

10. kép: Ópáva római katolikus temploma télen (2012)

Forrás: Saját fénykép.

⁴⁸ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településszoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beletértek. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

11. kép: Ópáva szerb ortodox temploma télen (2012)

Forrás: Saját fénykép.

II. 9. Tamáslaka

Tamáslaka (németül: Tomaschewatz, románul: Tomașevăț, szerbül: Томашевац/Tomaševac) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északra elhelyezkedő település.

A település török hódoltságot megelőző időszakáról nincsenek biztos értesüléseink. A középkorban feltehetően két település állt a területén, erre a feltárt templomromok utalnak.

Az 1717. évi kincstári összeírásban – „*Tomaschoviz*” néven – 20 lakott házzal rendelkezett. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is lakott helyként tüntették fel. A kamara 1760 körül a Tiszai és a Marosi Határőrvidékről – annak felosztása után – elvándorolt szerb határőröknek és családjaiknak engedte át új letelepedési helyül. Majd a Német-bánsági Határőrvidék második századának székhelye lett.

Az orosz-osztrák-török háború idején (1787-1791), a Radivojevics György százados vezérlete alatt álló 300 főnyi sereg védte a Temes folyón átívelő tomaseváci hidat, amelyet a törökök 1788. október 17. és 18. közötti éjjelen megtámadtak és az egész hídorséget felkoncolták. Az elesettek sírjára a Temes jobb partján levő magaslaton – anno – egy emlékkövet emeltek.⁴⁹

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején, 1848. szeptember 9-én, a szerb felkelők Stevan Petrović Knićanin (1807-1855) a szerb önkéntesek parancsnokának irányításával megszállták a községet és a közelében fekvő magaslatokat, ahol tábort ütöttek. A megerősített tábort a német-bánsági határőrök (2 472 fő), továbbá 1 610 szerbiai önkéntes és 12 ágyú védte. Vetter Antal (1803-1882) honvédtábornok seregével 1848. november 30-án támadást kezdeményezett a tamáslakai – akkoriban „*Tomasevác*” – tábor ellen; de sikertelenül. Majd Kiss Ernő (1799-1849) tábornok 1848. december 5-én újabb támadást intézett katonáival a község ellen, amelyet Stevan Petrović Knićanin 4 082 emberrel védett. A szerbek heves küzdelem után visszaszorították a magyarokat. Az öldöklésben a magyar oldalon 250 fő esett el, ugyanakkor a szerbek vesztesége 180 ember volt. Délután három órakor a magyar sereg megkezdte a visszavonulást Nagybecskerek felé, addig a szerbek Árkodra – akkoriban „*Jarkovác*” – vonultak és csak egy száz főből álló csapatot hagytak hátra. Kiss Ernő serege azonban Damjanich János (1804-1849) honvédtábornok seregével egyesült és újabb támadást tervezett Tamáslaka (Tomasevác) ellen, azonban Damjanich János seregét a szerbek Árkodnál (Jarkovác) meglepték és előnyomulását megakadályozták. Míkor Kiss Ernő 1848. december 14-én este Tamáslaka (Tomasevác) előtt megjelent, a szerbek kis csapata és velük a község lakossága, éj leple alatt, elhagyta a sáncokat és elmenekült. Másnap a magyarok behatoltak a községbe, amelyet felgyújtottak. Kiss Ernő serege ezt követően gyorsan továbbvonult és Szárcsánál (Cytjecka/Sutjeska) Damjanich seregével egyesült. A magyarok próbálkozásait végül siker koronázta.

Később, 1849. május 7-én Perczel Móric (1811-1899) honvédtábornok vezette magyar haderő a község határában fényes győzelmet aratott a Joseph von Puffer ezredes vezérlete alatt álló osztrák seregen és az őket támogató szerb felkelőkön.⁵⁰

Tamáslaka a Német-bánsági Határőrezred megszüntetése után (1873) Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett.

⁴⁹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 116, 121. pp., BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár*. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2111.html> (2017. július 31.)

⁵⁰ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 116, 121. pp., BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár*. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2111.html> (2017. július 31.)

35. táblázat: Tamaslaka nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)⁵¹

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	2 642	14	170	3	21	–	2 328	106
1890	2 821	26	261	3	43	–	2	2 485
1900	2 803	61	247	7	12	–	–	2 476
1910	2 727	76	177	–	12	–	2	2 455

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A szerb pravoszláv templomot 1814-ben építették és „*Szent Miklós*” („*Светог оца Николaja*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – az ortodox „kalendárium” szerint – május 22-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.⁵² A temetőben is áll egy pravoszláv kápolna.

36. táblázat: Tamaslaka nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 642	172	2 449	2	4	15	–
1890	2 821	275	2 510	2	2	8	24
1900	2 803	275	2 484	27	11	5	1
1910	2 727	215	2 461	32	5	2	12

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

37. táblázat: Tamaslaka etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2 518	Nincs adat.						
1953	2 528	40	Nincs adat.	19	1	10	2 424	Nincs adat.
1961	2 532	30	Nincs adat.			4	2 461	Nincs adat.
1971	2 354	32	Nincs adat.			3	2 221	Nincs adat.
1981	2 149	33	Nincs adat.			1	1 943	Nincs adat.
1991	1 904	21	2	3	2	2	1 709	165
2002	1 765	23	1	3	11	1	1 626	100
2011 ⁵³	1 510	18	Nincs adat.	8	3	4	1 342	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

A Nagybecskerek községhez tartozó Tamaslaka 1910 és 2011 között népességének 44,6%-át veszítette el. A „fehér pestis” már a trianoni békeszerződés aláírásától (1920) jelen van a településen, gyorsuló ütemet azonban csak 1991-től vett fel.

⁵¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

⁵² A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namjesnistvo/tornasevac/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

⁵³ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közléje, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

12. kép: Tamáslaka szerb pravoszláv temploma

A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/tomasevac/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

13. kép: A szerb ortodox kápolna a temetőben (2012)

Forrás: Saját fénykép.

II. 10. Torontálsziget

Torontálsziget (németül: Sakule, románul: Sacula, szerbül: Сакуле/Sakule) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északkeletre elhelyezkedő település.

A falu feltételezhetően már a középkorban is létezett, de erre vonatkozóan nincsenek írásos bizonyítékok. Reiszig Ede a következőket jegyezte meg: „Vannak, a kik a Truntály dülőről azt tartják, hogy itt vár lett volna és itt lett volna a vármegye székhelye is s hogy a megye innen nyerte volna nevét, ezt azonban semmiféle okleveles adat nem igazolja. Igaz, hogy az itt felszínre kerülő leletek és épületnyomok szerint itt valaha valamely ősrégi telep lehetett, de hogy mi volt, azt megállapítani egyelőre nem lehet. A török hódoltság idején viszont már minden bizonnyal létezett a falu.”⁵⁴ Az 1717. évi kincstári összeírásban – „Szakugla” néven – 12 lakott házzal szerepelt és az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között találjuk. A 18. század második felétől, a Német-bánsági Határőrvidék ötödik századának székhelye volt. Az 1775 és 1778. években, az ún. „Nagykikindai Kiváltságos Kerület” területéről további szerb határőrcsaládok telepedtek le a faluban. A Katonai Határőrvidék feloszlása után (1873) a település Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett. Jelenlegi magyar nevét 1888-ban kapta.

38. táblázat: Torontálsziget nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)⁵⁵

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	2 491	21	125	29	11	–	2 205	1+99
1890	2 878	51	329	28	1	–	2 466	1
1900	2 923	37	545	45	–	–	2 293	1
1910	2 917	96	322	46	14	–	2 243	2

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A barokk stílusú, szerb pravoszláv templomot 1844-ben építették és „Szent Miklós” („Св. Миколаја”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – a pravoszláv „kalendárium” szerint – május 22-én tartják. Liturgikus nyelve a szerb.⁵⁶

A településen a kisközű német, illetve magyar hívők számára egy római katolikus templom is állt, amelyet 1945 – a német népcsoport „kiveszése” – után leromboltak.

39. táblázat: Torontálsziget nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 491	146	2 305	29	3	8	–
1890	2 878	351	2 458	32	11	21	5
1900	2 923	564	2 293	50	5	11	–
1910	2 917	363	2 431	54	15	23	31

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

⁵⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 126. p.

⁵⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

⁵⁶ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/opovsko-namjesnistvo/sakule/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

40. táblázat: Torontálsziget etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2 908	Nincs adat.						
1953	2 822	13	Nincs adat.	69	3	9	2 694	Nincs adat.
1961	2 725	4	Nincs adat.			2	2 644	Nincs adat.
1971	2 525	15	Nincs adat.			6	2 408	Nincs adat.
1981	2 280	2	Nincs adat.			10	2 180	Nincs adat.
1991	2 200	2	–	26	3	9	2 029	131
2002	2 048	2	19	6	–	3	1 942	76
2011 ⁵⁷	1 847	6	Nincs adat.	16	Nincs adat.	Nincs adat.	1 707	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

Torontálsziget napjainkban Opáva község települése. A „fehér pestis”, a népességfogyás, itt is jelen van. A népesség szám, 1910 és 2011 között, 36,7%-kal csökkent. A „lélekszám-apadás” a 20. században jóformán végigkísérte a falu mindennapjait.

14. kép: Torontálsziget szerb pravoszláv temploma télen (2012)

Forrás: Saját fénykép.

⁵⁷ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendőek. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közölője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

II. 11. Torontáludvar

Torontáludvar (németül: Idwor, románul: Idvor, szerbül: Идвор/Idvor) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északkeletre elhelyezkedő település.

A helység már a török hódoltság idején létezett. A török kiűzésének időszakában, 1717-ben, a kincstári összeírás négy lakott házat írt össze a településen. Ezt követően elnéptelenedhetett, mivel az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen lakatlan helyként tüntették fel. A falu újraneépítése 1753-ban történt, amikor a megszüntetett Tiszai és Marosi Határőrvidékek területéről szerb határőrök és családtagjaik telepedtek itt le. Később is érkeztek szerb betelepülők, előbb 1768 és 1770 között, majd pedig 1775 és 1778 között, amikor is az ún. „Nagykikindai Kiváltságos Kerület” területéről érkeztek szerb családok. A Német-bánsági Határőrezred ötödik századának települése volt, a század székhelyével, Torontálszigettel egyetemben. A Katonai Határőrvidék megszüntetésekor (1873) a falut Torontál vármegye Antalfalvai járásába olvasztották.

41. táblázat: Torontáludvar nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)⁵⁸

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	2 014	16	44	3	7	–	1 833	19+92
1890	2 142	24	82	–	7	–	–	2 029
1900	2 040	32	101	1	6	–	–	1 897
1910	2 177	39	27	6	4	–	–	2 100

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A barokk stílusú, szerb pravoszláv templomot 1808 és 1809 között építették és „*Gyümölcsoltó Boldogasszony*” („*Svetih Blagovesti*”/„*Csemux Blagovestnu*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját április 7-én tartják.⁵⁹ A liturgikus nyelve a szerb.

42. táblázat: Torontáludvar nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 014	68	1 922	7	7	8	2
1890	2 142	97	2 020	4	10	10	1
1900	2 040	114	1 890	1	13	9	13
1910	2 177	48	2 072	3	13	12	29

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A „fehér pestis” egyik legszembetűnőbb „áldozata” – a jelenleg Antalfalva községhez tartozó – Torontáludvar. A település, 1910 és 2011 között, népességszámának 55,3%-át veszítette el. A népesség számbeli csökkenése gyakorlatilag – a „trianoni országcsönkítést” követően – az egész 20. században megfigyelhető volt. Ugyanakkor az 1990-es évek politikai eseményei, illetve a nyomukban járó gazdasági kilátástalanság, a munkanélküliség, a fiatalok elvándorlása, stb., tovább apasztotta a helység lakóinak számát.

⁵⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Torontáludvar esetében az első érték (19 fő) az egyéb hazai (16 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

⁵⁹ A *Bánati Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanasnska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/idvor/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

43. táblázat: Torontáludvar etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	1 852	Nincs adat.						
1953	1 857	4	Nincs adat.	3	12	12	1 809	Nincs adat.
1961	1 823	3	Nincs adat.			2	1 786	Nincs adat.
1971	1 621	4	Nincs adat.			10	1 545	Nincs adat.
1981	1 442	3	Nincs adat.			4	1 299	Nincs adat.
1991	1 308	9	2	8	—	—	1 214	75
2002	1 198	5	3	9	1	2	1 126	52
2011 ⁶⁰	974	8	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	868	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

15. kép: Torontáludvar szerb pravoszláv temploma télen (2012)

Forrás: Saját fénykép.

⁶⁰ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külföldi köztestületi tagja.

II. 12. Torontálvásárhely

Torontálvásárhely, illetve Debellács (németül: Debeljatscha, szerbül: Дебелџача/Debeljača) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától délre elhelyezkedő település.

A helység eredeti neve „*Develák*” volt, később „*Debelják*”, illetve „*Debeljácska*”. Első lakói szerb határőrök, illetve családtagjaik voltak, akiknek – 1766-ban – a kamara engedélyezte az itt történő letelepedést. A szerbek azonban néhány év múlva már elköltözködtek innen és a község 1783-ban ismét pusztává lett.

„*Torontálvásárhely magyar lakosságát Mária Terézia telepítette ide 1794-ben. Hódmezővásárhelyről, Szentseről, Gyomárról és Makóról 250 református magyar család érkezett ide.*”⁶¹ Nem volt könnyű a magyarok megmaradása, mivel 1832-ben nagy kolerajárvány pusztított a településen.

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc is jelentős problémát okozott a magyar falunak, mivel „szigetet” alkottak a szerb „tengerben”. A helység lakói jóformán a megmaradásért küzdöttek. A szerb önkéntesek vezére, Stevan Petrović Knicanin (1807-1855), seregével 1848. szeptember 8-án vonult be az üresen maradt faluba, amelynek lakossága a szerbek elől elmenekült. A szerb lázadók az üresen talált falut felgyújtották, a református templomot kifosztották és még a harangokat is elvitték, amelyek közül az egyik 1851-ben került vissza Szerbiából. Az elmenekült magyarok csak 1849. november havában tértek ismét vissza és építették fel településüket. A helység jelenlegi, magyar nevét 1888-ban nyerte el.

A település híres volt vásáraitól, amelyeket évente előbb háromszor, majd négyszer tartottak. A vásárok három-négy napig is eltartottak és főleg lovat, tehenet adtak-vettek.

Torontálvásárhely a Német-bánsági Határőrezred hetedik századának települése volt, Antalfalvával és Nagylajosfalvával egyetemben. A Katonai Határőrvidék „polgárosítását” (1873) követően a falu Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett.

44. táblázat: Torontálvásárhely nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)⁶²

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Római	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	4 187	3 898	70	6	4	–	20	1+188
1890	4 908	4 757	107	19	4	–	–	18
1900	4 873	4 647	111	21	12	–	1	80
1910	5 180	4 848	105	41	46	–	5	130

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

Torontálvásárhely magyar lakosai jórészt a református egyházhoz tartoznak. A református templomot 1838-ban építették.

A református magyarság mellett a későbbiek folyamán a római katolikus közösség is megerősödött. Azonban a római katolikus templom felépítéséig hosszú időnek kellett eltelnie és maga az építkezés sem haladt gyorsan. A templomot 1960-ban kezdték építeni és csak 1983-ban fejezték be, majd „*Nagyboldogasszony*” tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját augusztus 15-én tartják. Az igehirdetés nyelve a magyar. Jelenleg önálló plébánia.⁶³

⁶¹ Az idézetben „Mária Terézia telepítését” fenntartásokkal kell kezelnünk, mert az uralkodónő 1780. november 29-én meghalt. Vagy az évszám vagy a telepített személy megjelölése nem pontos. Az idézet forrása: KABÓK ERIKA: *A magyar gyerekek „visszatértek”*. In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szórványlétben II. Magyar Szó, Újvidék*, 2017, 210. p.

⁶² Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

⁶³ *A Nagybecskerek Egházmege honlapja*: <http://www.catholic-zr.org.rs/torontalvasarhely/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

A településen egyre inkább gyarapodó szerb népcsoport 1935-ben építette fel pravoszláv templomát, amelyet „*Urunk színeváltóása*” („*Вазнесења Господњег*”, „*Vaznesenja Gospodnjeg*”) tiszteletére szenteltek fel. Ünnepnapját – a szerb ortodox hagyományok szerint – augusztus 19-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.⁶⁴

45. táblázat: Torontálvásárhely nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	4 187	118	21	18	3 971	58	1
1890	4 908	234	21	39	4 497	85	32
1900	4 873	278	98	50	4 361	81	5
1910	5 180	498	288	121	4 138	100	35

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település és lakói jelenlegi helyzetéről a következőket érdemes megjegyezni: „A gyárat kivétel nélkül bezárták, illetve privatizálták, és az lett a sorsuk, mint annyi más vállalatnak. A lakosság munka nélkül maradt. Most néhány iparos van a faluban, meg a termőföld ad megélhetést az embereknek. Torontálvásárhely környékén sokan foglalkoznak fehér- és sárgarépa-termesztéssel. [...] Munkalehetőség híján egyre többen vándorolnak ki külföldre. Szinte Európa minden országába mennek megélhetést keresni. Éppen ezért 250 üres ház van a faluban és 20–25 ezer euróért már nagy portás, nagyon szép házat lehet venni a faluban. Bakator János, a helyi általános iskola igazgatóhelyettese szerint egyre több belgrádi vásárló itt magának ingatlant. Torontálvásárhelyen összesen 2000 ház van, ennek – a becslések szerint – a 15 százaléka üresen áll. [...] Helyben működik színtársulat, van néptáncsoportjuk is, meg citerásaik is, két nőegyletet is jegyeznek. Évente megszervezik a Dél-bánati Szemlét, amelyen 11 település együttese vesz részt. December második hétvégéjén tartják a nagy hagyománnyal bíró Betlehemes Találkozót. [...] Az iskola is hatalmas: 29 tanterme van. Bakator János, a Moša Pijade Általános Iskola igazgatóhelyettese azt mondja, náluk még mindig 20 körüli létszámúak az osztályok. Ő a harmadikosokat tanítja. Bajsza alatt mosolyogva jegyzi meg, van egy kuriózum is ebben az iskolában: két tanítóbácsiuk is van. Rajta kívül Antal Ferenc dolgozik még itt. Az iskolának 429 diákja van, ebből 167 diák magyar nyelven tanul. Bakator Judit, nyugalmazott tanítónő, János édesanyja azt meséli, hogy az ötvenes években 3 magyar tagozat is volt, a szerb tanulók pedig olyan kevesen voltak, hogy kombinált tagozatokat nyitottak számukra. Aztán a hatvanas években megindult a propaganda, hogy a magyar szülők is írassák szerb osztályba a gyerekeiket, mert majd jobban érvényesülnek. Ez a folyamat néhány évvel ezelőtt ért véget. A Magyar Nemzeti Tanács kampánya, illetve az oktatási-nevelési támogatás, meg az odafigyelés a magyar diákokra vezetett oda, hogy most már alig találunk magyar gyerekeket a szerb tagozaton. Minden tantárgyat magyar nyelven tanulnak a diákjaink. Igaz, vannak olyan tanáraink, akik Belgrádból, vagy Nagybeckerekéről, Muzslyáról utaznak ide, de megoldottuk a szaktanári ellátást – meséli János és hozzáteszi, hogy most a magyar tagozaton 17 első van az iskolájukban, a második osztályban 22-en, a harmadikban 24-en a negyedikben pedig 27-en tanulnak. Az utóbbi évek elvándorlása azonban meglátszik a diáklétszámon is. Csak az ő osztályából még ebben a tanévben négy kisdíák távozik szüleivel együtt. [...]Szorgalmas és törekvő nép lakja Torontálvásárhelyet.”⁶⁵

⁶⁴ A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/debeljaca/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

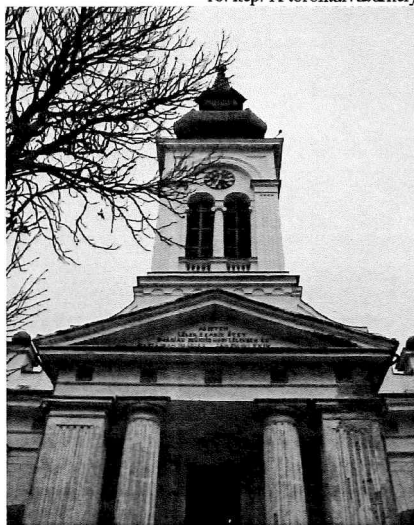
⁶⁵ KABÓK ERIKA: *A magyar gyerekek „visszatértek”*. In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szörványlétben II. Magyar Szó, Újvidék*, 2017, 207-212. pp.

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	6 143	Nincs adat.						
1953	6 433	5 290	Nincs adat.	95	11	55	750	Nincs adat.
1961	6 789	5 270	Nincs adat.			69	1 183	Nincs adat.
1971	6 413	4 662	Nincs adat.			59	1 278	Nincs adat.
1981	6 413	4 310	Nincs adat.			52	1 489	Nincs adat.
1991	5 734	3 492	4	77	7	36	1 346	772
2002	5 325	2 836	5	85	7	39	1 735	618
2011 ⁶⁶	4 913	2 424	6	77	9	24	1 657	716

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

A délvidéki magyarság egyik legjelentősebb „déli bástyája”, Torontálvásárhely szintén veszített népességszámából. Az 1910 és 2011 közötti időszakban a település népessége összességében 5,2%-kal csökkent; látszólag a népességfogyás nem számottevő. Azonban a falu 1910 és 1981 között jobbra növelte lélekszámát, a népesség fogyása viszont 1991-től jelent meg, illetve gyorsult fel. A legnagyobb problémát – magyar szemmel nézve – a magyarság számának és arányának visszaszorulása jelenti. A 2011. évi szerbiai népszámlálás szerint mindössze a népesség 49,3%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Ezzel az értékkel a magyarság már csak relatív többséget képzett a településen.

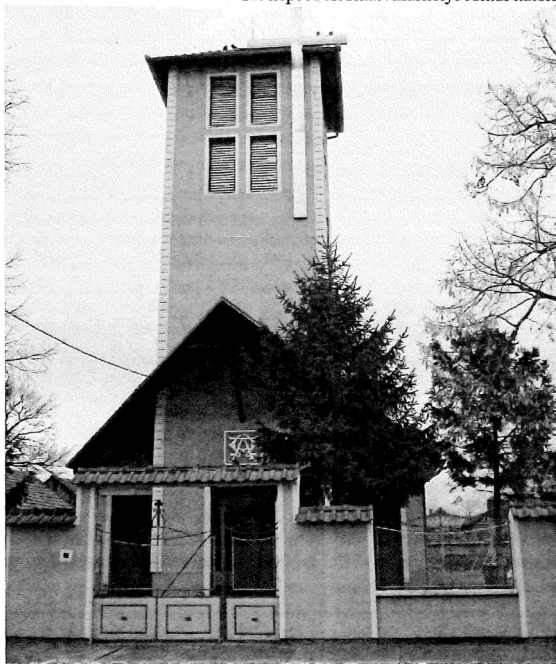
16. kép: A torontálvásárhelyi református templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

⁶⁶ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

17. kép: A torontálvásárhelyi római katolikus templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

18. kép: A torontálvásárhelyi szerb ortodox templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

II. 13. Újorzora

Újorzora (németül: Uzdin, románul: Uzdâni, szerbül: Уздин/Uzdin) a történelmi Torontál vármegye, egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északra elhelyezkedő település.

Újorzorát az 1700-as évek második felében telepítették. Ezt megelőzően két pusztából – „Veliky-Uzdin” és „Mali-Uzdin” – állt. A két pusztát a 18. század derekán a Dél-magyarországi kincstári puszták bérletársasága bérelte. Ezt követően már feltételezhetően lakott volt a település, ahová románok telepedtek le. Majd a Német-bánsági Határőrezred létrehozását követően a hatodik század székhelye lett. A század másik települése a jobbára szerbajkú Árkod volt. Az orosz-osztrák-török háború (1787-1791) idején – 1788-ban – nagy összecsapás volt itt a Magyarországra törő törökök és az őket a botosi táborból ideig üldöző császáriak között. A császáriak a török szpáhik jelentős részét megölték.

Később sem volt fegyvercsörgéstől mentes a vidék. Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején ismét fegyveres konfliktus robbant ki, de immáron a magyar honvédek és a szerb felkelők között. Reiszig Ede erről így írt: „1848 őszén egy portyázó honvédszázad támadta meg a falut, s lakosságát kiűzte. 1849. május 7-én Perczel Mór honvédtábornok 5 000 emberrel és 17 ágyúval a Puffer ezredes vezérlete alatt álló 7 000 szerb felkelőn fényes győzelmet aratott itt, mely alkalommal mintegy ezren kerültek a honvédek fogságába.”⁶⁷

A Katonai Határőrvidék „polgárosítása” után (1873) Torontál vármegye Antalfalvai járásának települése lett.

47. táblázat: Újorzora nagyközség anyanyelvi adatai (1880-1910)⁶⁸

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Római	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	5 634	42	163	13	5 056	–	117	–
1890	5 935	35	167	2	5 595	–	1	80
1900	5 627	96	153	8	5 284	–	–	50
1910	5 584	107	124	7	5 296	–	1	48

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

A település román lakói a román ortodox egyházhoz tartoznak. A román ortodox templomot 1801-ben építették és „Szent György” („Sfântul Mare Mucenic Gheorghe”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját április 23-án tartják. Liturgikus nyelve a román.

48. táblázat: Újorzora nagyközség vallási adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	5 634	183	5 401	11	11	22	6
1890	5 935	152	5 690	4	12	34	43
1900	5 627	161	5 338	11	37	36	44
1910	5 584	154	5 305	17	28	34	46

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

Újorzora napjainkban Antalfalva község része. A falu az egykori Antalfalvai járás települései közül a legnagyobb vesztes a népességfogyás tekintetében. Az 1910 és 2011 közötti időszakban a helység népességének 63,7%-át veszítette el, habár a román nemzetiség túlsúlya a településen megmaradt.

⁶⁷ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 133. p.

⁶⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

49. táblázat: Újorzora etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	4 808	Nincs adat.						
1953	4 903	52	Nincs adat.	20	4 410	9	309	Nincs adat.
1961	4 593	36	Nincs adat.			13	163	Nincs adat.
1971	4 202	29	Nincs adat.			12	205	Nincs adat.
1981	3 885	27	Nincs adat.			12	243	Nincs adat.
1991	3 099	16	11	24	2 594	15	263	176
2002	2 498	17	3	30	1 909	3	349	187
2011 ⁶⁹	2 029	17		24	1 479	Nincs adat.	324	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

19. kép: Újorzora román ortodox temploma (2012)

Forrás: Saját fénykép.

⁶⁹ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közölője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

II. 13. 1. Torontálputnok

Torontálputnok (Путниково/Putnikovo) neve kissé megtévesztő. A „gyanútlan” olvasó azt hihetné, hogy egy régi, történelmi településről van szó. Azonban ezt koránt sincs így. A helységet a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően alapították. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság egyik településalapítása volt a Bánság Szerbiához került részében, közvetlenül a románajkú Újuzora mellett.⁷⁰ Jelenleg Antalfalva község települése.

A helységet 1925/1926 körül létesítették. Névadója Radomír Putnik (1847-1917) szerb vajda volt, akinek a vezetésével a szerb hadsereg – az első világháború idején – jelentős sikereket ért el az osztrák-magyar haderővel szemben. Radomír Putnik „szerb tábornok, vezérkari főnök, hadügyminiszter. A tiszti iskolát 1866-ban végzi el. 1876-77-ben a törökök, 1885-86-ban a bolgárok ellen harcol. 1903-tól kisebb megszakításokkal vezérkari főnök, háromszor ugyanis a hadügyminiszteri posztot is betölti. A Balkán-háborúk (1912-13) során a szerb hadműveletek irányítója. 1914 augusztusa és decembere között sikerrel tartóztatja fel az osztrák-magyar haderőt. A novemberben feladott fővárost, Belgrádot is visszafoglalja. Az 1915-ös német segítséggel indított osztrák-magyar támadás hatására a szerb hadsereg összeomlik, a súlyos beteg Putnikot csak nagy nehézségek árán sikerül kimenekíteni az országból. Ezután haláláig Franciaországban él.”⁷¹

A települést az 1920-as évektől, Magyarországról, valamint Bosznia-Hercegovinából és Horvátországból származó szerb lakosokkal kezdték „mesterségesen” benépesíteni.⁷²

50. táblázat: Torontálputnok etnikai adatai (1921-2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	188	Nincs adat.						
1953	181	Nincs adat.						
1961	436	–	Nincs adat.			3	422	Nincs adat.
1971	375	–	Nincs adat.			1	362	Nincs adat.
1981	307	2	Nincs adat.			–	301	Nincs adat.
1991	260	1	–	–	1	–	254	4
2002	243	1	–	1	3	1	237	–
2011 ⁷³	200	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	5	Nincs adat.	192	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashike.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

A település szerb lakói a szerb pravoszláv egyházhoz tartoznak. A szerb ortodox templomot a két világháború között, 1931-ben építették és „Szűz Mária születése” („*Počenja Presvete Bogorodice*”, „*Рођења Пресвете Богородице*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját – az ortodox hagyományok szerint – szeptember 21-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.⁷⁴

⁷⁰ Putnikovo honlapja: <http://putnikovo.com/strane/nazivi.html> (Letöltés ideje: 2017. augusztus 4.)

⁷¹ SZTE Klebelsberg Könyvtár honlapja: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/putnik.html> (Letöltés ideje: 2017. augusztus 4.)

⁷² BANATerra moguća enciklopedija Banata: <http://www.banaterra.eu/srpski/P/putnikovo/> (Letöltés ideje: 2017. augusztus 4.)

⁷³ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külföldi köztestületi tagja.

⁷⁴ A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/putnikovo/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

20.kép: Torontálputnok szerb ortodox temploma

A Bándi Szerb Ortodox Helytartóság hivatalja: <http://www.eparhijasbanatska.rs/parohije/krepajsko-namesnistvo/putnikovo/> (Letöltés ideje : 2019. április 10.)

III. Összegzés

A történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásához tartozó tizenhárom település etnikai, illetve vallási-felekezeti viszonyainak vizsgálata magyar szempontból talán kevésbé érdekes. Ennek „vélelmezhető” oka, hogy magyar anyanyelvű, illetve nemzetiségű személy kisebb számban élt az egykori járás területén. Gyakorlatilag – 1910-ben – csak Torontálvásárhely népessége mutatott magyar – anyanyelvű – többséget (93,6%), illetve az egykori járás magyar anyanyelvű népességének tetemes hányada – 81,4%-a – is a faluban „koncentráldott”. Az egykori Antalfalvai járás népessége ugyanakkor – anyanyelvi szempontból – már csak azért is megér egy kisebb eszmefuttatást, mert a népesség jelentősebb hányadát (18,3%) az ágostai hitvallású evangélikus vallású szlovákság tette ki, amely népcsoport „unikumnak” számít a „szerb tengerben”. A szlovákok szinte kizárólagosan – 98,6%-ban – két településen, Antalfalván, illetve Nagylajosfalván éltek. (Az előbbi népességének 88,9%-át, utóbbinak pedig 95,6%-át a szlovákság alkotta.) A tizenhárom település közül a negyedik, amely nem szerb – anyanyelvű – többséget mutatott, a jobbára – 94,8%-ban – ortodox vallású, román anyanyelvűek által lakott Újözora volt. Az egykori Antalfalvai járás románságának zöme (97,3%) a faluban élt.

Az egykori Antalfalvai járás területének etnikai és vallási-felekezeti viszonyai a török korban változtak meg. Az elnéptelenedő területre kezdetben szórványosan, majd a 18. századtól egyre szervezettebben és nagyobb csoportokban szerbek érkeztek. Elsősorban határőri feladatokat láttak el. A jelentős privilégiumokkal elhalmozott szerbség jogai nemcsak a mindennapi életre, a hagyományokra, illetve bizonyos politikai, illetve önkormányzati jogokra, továbbá kedvezményekre terjedt ki, hanem a szerb pravoszláv egyház is megkülönböztetett figyelemben részesült.

A szerbek mellé időközben – a 18. század közepén – felsorakozott Újözora románsága is. Majd – a 18. század második felében – a jobbára református vallású magyarság is megjelent Torontálvásárhely területén. A szerbek, a románok, illetve a magyarok után, a 19. század „hajnalán”, többek között a Magyar Alföld újranepezítésében is jelentős szerepet vállalt szlovákság is bevándorolt a térségbe. Egyedülálló „színfolt”, a jelentős számú, ortodox vallású népcsoportok mellett.

Napjainkban az egykori Antalfalvai járás települései négy szerbiai község (opština) területéhez tartoznak. Hat település Antalfalva, három Ópáva, további három Nagybecskerek, illetve egy település Torontálszécsány község része. (Torontálputnok ugyancsak Antalfalva község része.) A tizenhárom „történelmi” település közül tíz helységben csökkent a népesség száma 1910 és 2011 között. Etnikai tekintetben elmondható, hogy a térségben továbbra is a szerbség a domináns népcsoport, továbbá – száz év elteltével – mind a négy népcsoport többséget képez azokon a településeken, ahol 1910-ben is „felülreprezentált” volt. Itt érdemes megjegyezni, hogy a magyarság – 2011-ben – már csak relatív többséget képzett Torontálvásárhelyen. (Érdekes adat lehet, hogy a 2011. évi szerb népszámlálás szerint – főképp Torontálvásárhely magyarságának köszönhetően – „legalább” 2 691 magyar nemzetiségű személy élt az egykori járás területén. „Legalább”, mert Nagylajosfalva, illetve Torontálputnok esetében – adatvédelmi okok miatt – nem közölték a magyar nemzetiségűek számát.) Vallási, illetve felekezeti téren – a történelmi egyházak kapcsán – egyértelműen (szerb és román) ortodox többséget tapasztalhatunk. A térségben csak Antalfalva és Nagylajosfalva ágostai hitvallású evangélikus templomai, valamint az Ópáván és Torontálvásárhelyen található római katolikus templomok, illetve az ugyancsak Torontálvásárhelyen álló református templom képez kivételt, illetve utal más vallásokra, illetve felekezetekre. A „fehér pestis”, a népességfogyás, főképp a szerb falvakat „pusztítja”, de a románság és a magyarság sorait is „tizedeli”. Elgondolkodtat, hogy Antalfalva, illetve Nagylajosfalva szlováksága a „szerb tengerben”, növelte száz évvel ezelőtti népességszámát...

IV. Függelék

51. táblázat: Antalfalva nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	525	809	2 192	2 417	—	—	—	—	5 943	93 379	1 571	6 543	1 266
Kert	—	9	84	—	—	—	—	—	93	1 459	1 569		
Rét	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Szőlő	132	—	—	—	—	—	—	—	132	3 699	2 800		
Legelő	99	271	260	1 172	—	—	—	—	1 802	3 507	194		
Nádas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Erdő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Termő	—	—	—	—	—	—	—	—	7 970	102 044	1 280		
Terméketlen	—	—	—	—	—	—	—	—	779	—	—		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									8 749	102 044	—	6 543	1 266

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 94. p.

52. táblázat: Árkod nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	4 496	1 979	1 932	17	—	—	—	—	8 424	183 089	2 173	5 700	928
Kert	—	124	—	—	—	—	—	—	124	2 735	2 200		
Rét	60	—	—	—	—	—	—	—	60	634	1 050		
Szőlő	19	—	—	—	—	—	—	—	19	521	2 800		
Legelő	1 336	—	—	—	—	—	—	—	1 336	14 029	1 050		
Nádas	—	49	—	—	—	—	—	—	49	243	500		
Erdő	22	—	—	—	—	—	—	—	22	108	480		
Termő	—	—	—	—	—	—	—	—	10 034	201 359	2 007		
Terméketlen	—	—	—	—	—	—	—	—	512	—	—		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									10 546	201 359	—	5 700	928

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 94. p.

53. táblázat: Baranda nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészek	Birtokok
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	942	1 743	2 850	229	6	—	2	—	5 772	106 814	1 851	4 798	1 084
Kert	—	114	—	—	—	—	—	—	114	2 514	2 200		
Rét	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Szőlő	47	—	—	—	—	—	—	—	47	1 303	2 800		
Legelő	203	—	2 626	—	—	—	—	—	2 829	6 335	224		
Nádas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Erdő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Termő	—	—	—	—	—	—	—	—	8 762	116 966	1 335		
Terméketlen	—	—	—	—	—	—	—	—	1 043	—	—		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									9 805	116 966	—	4 798	1 084

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 94. p.

54. táblázat: Csenta nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészek	Birtokok
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	1 415	2 940	1 351	889	4	132	—	—	6 731	127 299	1 891	5 989	802
Kert	—	23	58	—	—	—	—	—	81	1 374	1 696		
Rét	—	17	837	—	—	—	—	—	854	1 590	186		
Szőlő	93	1	—	—	—	—	—	—	94	2 621	2 788		
Legelő	69	564	2 731	—	—	—	—	—	3 364	8 142	242		
Nádas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Erdő	—	—	116	—	—	—	—	—	116	394	340		
Termő	—	—	—	—	—	—	—	—	11 240	141 420	1 258		
Terméketlen	—	—	—	—	—	—	—	—	555	—	—		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									11 795	141 420	—	5 989	802

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 95. p.

55. táblázat: Cserépalja nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	2 101	4 674	2 813	1 122	–	–	29	–	10 739	231 098	2 152	9 318	1 331
Kert	–	203	–	–	–	–	–	–	203	6 280	3 100		
Rét	–	32	–	–	–	–	–	–	32	348	1 100		
Szőlő	49	–	–	–	–	–	–	–	49	1 570	3 200		
Legelő	–	1 223	261	1 200	–	–	–	–	2 684	17 902	666		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	2	–	–	–	2	2	90		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	13 709	257 200	1 876		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	910	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									14 619	257 200	–	9 318	1 331

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 105. p.

56. táblázat: Farkasd nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	1 489	2 298	995	–	–	–	–	–	4 782	99 106	2 072	4 303	512
Kert	–	62	–	–	–	–	–	–	62	1 376	2 200		
Rét	254	–	356	–	–	–	–	–	610	3 306	542		
Szőlő	65	–	–	–	–	–	–	–	65	1 812	2 800		
Legelő	199	803	523	–	–	–	–	–	1 525	7 259	476		
Nádas	–	122	–	–	–	–	–	–	122	611	500		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	7 166	113 470	1 538		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	627	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									7 793	113 470	–	4 303	512

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 95. p.

57. táblázat: Nagylajosfalva nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	–	428	3 074	4 135	86	–	–	–	7 723	107 882	1 397	6 798	1 045
Kert	–	160	–	–	–	–	–	–	160	3 514	2 200		
Rét	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Szőlő	175	–	–	–	–	–	–	–	175	4 912	2 800		
Legelő	259	399	1 387	–	–	–	–	–	2 045	7 091	347		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	10 103	123 399	1 221		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	712	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									10 815	123 399	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 97. p.

58. táblázat: Ópáva nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	203	4 373	1 765	270	552	240	–	–	7 403	130 417	1 762	7 036	1 086
Kert	–	150	67	–	–	–	–	–	217	4 290	1 977		
Rét	–	922	1 020	–	–	–	–	–	1 942	6 262	322		
Szőlő	73	1	–	–	–	–	–	–	74	2 071	2 799		
Legelő	–	6 182	6 667	–	–	–	–	–	12 849	44 050	343		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	110	–	–	1 315	–	–	–	1 425	2 172	152		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	23 910	189 262	792		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	1 833	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									25 743	189 262	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 98. p.

59. táblázat: Tamaslaka nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	6 386	1 210	342	31	—	—	—	—	7 969	189 688	2 380		
Kert	—	108	66	—	—	—	—	—	174	3 372	1 938		
Rét	82	70	47	—	—	—	—	—	199	1 279	643		
Szőlő	50	—	—	—	—	—	—	—	50	1 401	2 800		
Legelő	307	665	1 350	—	—	—	—	—	2 322	8 974	386		
Nádas	4	28	—	—	—	—	—	—	32	201	628		
Erdő	18	—	6	2	—	—	—	—	26	111	427		
Termő	—	—	—	—	—	—	—	—	10 772	205 026	1 903		
Terméketlen	—	—	—	—	—	—	—	—	637	—	—		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									11 409	205 026	—	6 045	961

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 99. p.

60. táblázat: Torontálsziget nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	734	3 669	431	3 052	83	108	—	—	8 077	136 650	1 692		
Kert	—	127	12	—	—	—	—	—	139	2 965	2 133		
Rét	—	—	134	—	—	—	—	—	134	240	180		
Szőlő	65	—	—	—	—	—	—	—	65	1 826	2 800		
Legelő	287	—	2 891	—	—	—	—	—	3 178	7 645	241		
Nádas	—	148	—	—	—	—	—	—	148	740	500		
Erdő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Termő	—	—	—	—	—	—	—	—	11 741	150 066	1 278		
Terméketlen	—	—	—	—	—	—	—	—	920	—	—		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									12 661	150 066	—	6 689	1 287

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 100. p.

61. táblázat: Torontáludvar nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészletek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	1 978	2 983	1 700	51	—	—	—	—	6 712	136 923	2 040	4 801	995
Kert	—	58	—	—	—	—	—	—	58	1 268	2 200		
Rét	37	3	3	—	—	—	—	—	43	414	963		
Szőlő	43	—	—	—	—	—	—	—	43	1 199	2 800		
Legelő	266	741	1 538	360	—	—	—	—	2 905	9 440	325		
Nádas	5	4	—	—	—	—	—	—	9	85	944		
Erdő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Termő	—	—	—	—	—	—	—	—	9 770	149 329	1 529		
Terméketlen	—	—	—	—	—	—	—	—	661	—	—		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									10 431	149 329	—	4 801	995

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 100. p.

62. táblázat: Torontálvásárhely nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészletek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	188	1 506	3 886	1 628	127	—	—	—	7 335	117 669	1 604	6 509	1 747
Kert	—	73	17	—	—	—	—	—	90	1 863	2 070		
Rét	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Szőlő	68	—	—	—	—	—	—	—	68	1 893	2 800		
Legelő	704	507	—	—	—	—	—	—	1 211	10 132	837		
Nádas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Erdő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Termő	—	—	—	—	—	—	—	—	8 704	131 557	1 511		
Terméketlen	—	—	—	—	—	—	—	—	574	—	—		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									9 278	131 557	—	6 509	1 747

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 100. p.

63. táblázat: Újözora nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes			Átlag	Földrészek	Birtokok
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma		
									Katasztrális hold	Korona				
Szántó	3 129	2 974	3 351	1 425	—	—	—	—	10 879	208 427	1 916	9 987	1 979	
Kert	—	58	147	—	—	—	—	—	205	3 487	1 701			
Rét	14	—	17	13	—	—	—	—	44	186	422			
Szőlő	43	—	—	—	—	—	—	—	43	1 198	2 800			
Legelő	1 077	761	1 325	753	—	—	—	—	3 916	17 915	457			
Nádas	11	—	—	—	—	—	—	—	11	159	1 400			
Erdő	—	51	—	—	—	—	—	—	51	213	420			
Termő	—	—	—	—	—	—	—	—	15 149	231 585	1 529			
Terméketlen	—	—	—	—	—	—	—	—	1 180	—	—			
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									16 329	231 585	—			

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 101. p.

V. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

- A Magyar Korona országainak 1880. évi népszámlálása.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1880.
- A Magyar Korona országainak 1890. évi népszámlálása.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1890.
- A Magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községeinkint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902.
- A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat Nyomása, Budapest, 1912.
- Census of Population, 2011, Households and Dwellings in The Republic of Serbia. Book 2.: Age and Sex, Data by settlements.* Statistical Office of Republic Of Serbia, Belgrade. 2012.
- BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914.
- DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon IV. kötet (Gas-Hom).* Szent István Társulat, Budapest, 1998.
- EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közigazgatási alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928.
- FÉNYES ELEK: *Magyarországnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. VI. kötet, Katonai Végvidék.* Trattner –Károlyi Tulajdona, Pesten, 1840.
- GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a Német-bánsági Ezred területén.* In: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis.* VIII. évfolyam, 2. szám, Szeged, 2018.
- HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912.
- JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Aula Kiadó, Budapest, 1999.
- KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet r.t. Budapest, 1905.
- Knjiga 2, Stanovništvo, pol i starost, podaci po naseljima.* Republički zavod za statistiku, Beograd, februar 2003.
- Knjiga 9, Stanovništvo, uporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, podaci po naseljima.* Republički zavod za statistiku, Beograd, maj 2004.
- KABÓK ERIKA: *A magyar gyerekek „visszatértek”.* In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szórványletben II. Magyar Szó, Újvidék,* 2017.
- KOVAČEVIĆ, STEVAN: *Gradovi Srbije u slici i reči.* Beogradska knjiga, Beograd, 2010.
- OLCHVÁRY ÖDÖN: *A magyar függetlenségi harc 1848-1849-ben a Délvidéken.* A szerző sajátja. Nyomtatott Márkus Samu Könyvnyomdájában. Budapest, 1901.
- REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye,* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912.
- Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme mívelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után.* Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914.

V. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije>
A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs>
A Vajdaság enciklopédiája: <http://vajdasag.rs>
BANATerra, moguća enciklopedija Banata: <http://www.banatterra.eu/srpski/index.htm>
BÁNLAKY JÓZSEF: A Magyar Nemzet hadtörténelme. 21. kötet. Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története. II. a téli hadjárat Jellacsics bán betörésétől az osztrák támadó hadjárat megindításáig (1848. évi szeptember elejétől december közepéig). IX. fejezet. A bács-bánsági események a magyar csapatok kivomulásáig, 1849. január végéig. Országos Széchenyi Könyvtár. Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2111.html>
BOGULYUB, ALEXICH: Torontál vármegye története 1779-től 1867-ig. In: BOROVSKY SAMU Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Széchenyi Könyvtár. Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0024/14.html>
Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina: <http://www.icrv.rs/srl/>
Magyar Kurir Katolikus Hirportál: <http://www.magvarkurir.hu>
Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg
Population statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/>
Putnikovo honlapja: <http://putnikovo.com/strane/nazivi.html>
Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>
SZTE Klebelsberg Könyvtár honlapja: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/putnik.html>

A Katonai Határőrvidék részeként történő besorolás az alábbi történelmi térképek segítségével történt:

1, Carte des K. k. Deutschbanatischen Granz Regimenst No. 12. – A Német-Bánsági 12. határezred térképe. 1818. Adatbázis forrás: Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Hungaricana. Térképek:

<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTTIterkeptar/898/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEIIaWVYyYXJjaHktMTkpln0> (Letöltés ideje: 2019. április 2.)

2, Übersichts Carte des Illyrisch Banater Grenz Bataillons – Az Illír-Bánsági 14. határezred áttekintő térképe. 1838. Adatbázis forrás: Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Hungaricana. Térképek:

<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTTIterkeptar/895/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEIIaWVYyYXJjaHktMTkpln0> (Letöltés ideje: 2019. április 2.)

3, Illirischbanater Grenz-Regiment No. 14. – Az Illír-Bánsági 14. határezred térképe. 1860. Adatbázis forrás: Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Hungaricana. Térképek: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTTIterkeptar/897/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEIIaWVYyYXJjaHktMTkpln0> (Letöltés ideje: 2019. április 2.)

V. 3. Köszönetnyilvánítás

Munkám végére érve köszönetemet és nagyrabecsülésememet fejezem ki Fischer Károlynak és Fischer-Sajcz Izabellának, akik lehetővé tették, hogy a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának településeit felkereshettem, továbbá sokat segítettek a fényképek elkészítésében.

Tartalomjegyzék

Előszó.....	1
I. Az Antalfalvai járás és települései – népesedéstörténeti összefoglaló	3
II. Az Antalfalvai járás települései a főbb statisztikai adatok tükrében.....	8
II. 1. Antalfalva, a járás székhelye	8
II. 2. Árkod	11
II. 3. Baranda.....	13
II. 4. Csenta	15
II. 5. Cserépalja	17
II. 6. Farkasd.....	19
II. 7. Nagylajosfalva	21
II. 8. Ópáva.....	23
II. 9. Tamáslaka	26
II. 10. Torontálsziget	29
II. 11. Torontáludvar	31
II. 12. Torontálvásárhely	33
II. 13. Újzóra	37
II. 13. 1. Torontálputnok	39
III. Összegzés.....	41
IV. Függelék	42
V. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom.....	49
V. 2. Felhasznált elektronikus irodalom	50
V. 3. Köszönetnyilvánítás	50
Tartalomjegyzék	51

Jelen tanulmány szerzője arra tesz kísérletet, hogy - egyedülálló módon a magyar, illetve szerb (jugoszláv) népszámlálások településsoros adatai segítségével - bemutassa a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának etnikai (anyanyelvi-nemzetiségi), illetve vallási statisztikai adatait.

Továbbá feladatául tűzte ki, hogy vázlatos áttekintést adjon az egyes „történelmi” települések népesedéstörténetéről is. A járás mivel túlnyomórészt szerbek és szlovákok, kisebb részben pedig magyarok és románok által lakott területnek számított, ezért a tanulmány inkább az előbbieken említett népcsoportok népesedéstörténetét, illetve statisztikai adatait közli.

A hiánypótló mű megírását hosszú, többéves kutatómunka előzte meg, amely által ma már ritkán fellelhető 18., illetve 19. századi könyvritkaságokat sikerült beszerezni. A tanulmány megírását többszöri helyszíni kutatómunka is megelőzte.

